DOCUMENT RESUME

ED 357 608 FL 021 148

AUTHOR	Heltoft, Lars; Geist, Uwe
TITLE	Relevans og intention. To analyser af en massemedietekst om økonomisk politik. ROLIG-papir 33 (Relevance and Intention. Two Analyses of a Mass Media Text on Economic Politics. ROLIG-paper 33).
INSTITUTION	Roskilde Univ. Center (Denmark).
REPORT NO	ISSN-0106-0821
PUB DATE	Dec 84
NOTE	83p.
AVAILABLE FROM	ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2, Postbox 260, DK-4000, Roskilde, Denmark.
PUB TYPE	Reports - Research/Technical (143)
LANGUAGE	Danish
EDRS PRICE	MF01/PC04 Plus Postage.
DESCRIPTORS	Economics; Foreign Countries; Language Usage; *Linguistic Theory; Mass Media; *News Writing; *Opinions; *Structural Analysis (Linguistics)
IDENTIFIERS	Denmark; *Textual Analysis

ABSTRACT

The three papers in this publication analyze a newspaper article on "economic politics," or more specifically, the devaluing of the Danish kroner. The papers all examine some linguistic or structural feature of the language used in writing the article. Specific focus is on relevance theory and relevance in the article, the use of text analysis in looking at relevance, the function of the language used in the article, and the intention of the writing (e.g., how the writing of the article is used to shape the opinions of readers). (VWL)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

ISSN 0106-0821

ED357608

ROLIG papir

Lars Heltoft
Uwe Geist

Relevans og intention

To analyser af en massemedietekst om økonomisk politik

PERMISSION TO REPRODUCE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY

H. Haberland

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)."

U.S. DEPARTMENT OF EDUCATION
Office of Educational Research and Improvement
EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

This document has been reproduced as received from the person or organization originating it.

☐ Minor changes have been made to improve reproduction quality.

• Points of view or opinions stated in this document do not necessarily represent official OERI position or policy.

33 84

Roskilde UniversitetsCenter
Lingvistgruppen

FL 021 148

ISSN 0106-0821

ROLIG-papir 33
Roskilde Universitetscenter
Lingvistgruppen

Lars Heltoft og Uwe Geist

Relevans og intention
To analyser af en massemedietekst om økonomisk politik

ROLIG-papir is a series of working papers written by members of ROLIG, the linguistic circle of Roskilde University Center, and others. Readers are invited to comment on or criticize the papers. The papers are available from ROLIG, Roskilde Universitetscenter, hus 21.2, Postbox 260, DK-4000 Roskilde, Denmark.

Roskilde Universitetscenter
December 1984

INDHOLD:

RELEVANTE TEMAER
- To papirer om relevans og tekstanalyse
Lars Heltoft

I RELEVANS ..... s. 1
II TEKNIK OG TALEHANDLINGER som IDEOLOGI ..... s. 24

MENINGSPRODUKTION OG LEGITIMATION ..... s. 49
Uwe Geist

Udsigt til forbed
af vor konkurren

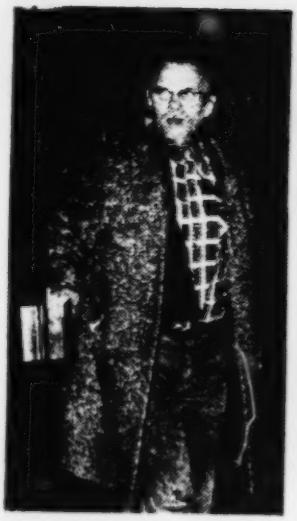

Gert Petersen — på vej til Ivar Nørgaard i aftes.

Poul Schluter — på vej til Ivar Nørgaard i aftes.

Knud Heinesen (i smoking) — på vej til Ivar Nørgaard i aftes.

af kronen.

Til gengæld må det nu anses for givet, at der falder ro omkring kronekursen, således at den i efteåret flyg-

inden for den ændrede EMS-valutaslange.

Betalingsbalancen vil langsomt forbedres som følge af den forbedrede konkurrence-

eksportørerne får øget deres indtjening. I næste omgang vil nogle af eksportørerne nedsætte deres priser i udlandet og derved kunne vin-

BEST COPY AVAILABLE

UDSIGT TIL FORBEDRING AF VOR KONKURRENCEEVNE

Med den overraskende danske devaluering på fer procent kun to måneder efter, at vi sidst ned-justerede kronekursen (også med fem procent i forhold til D-marken), er dansk erhvervslivs internationale konkurrenceposition blevet klart styrket. Danske eksportører får nu væsentlig mere for deres hjemtjente valuta end før, og omvendt må importørerne nu betale væsentligt flere kroner for den nødvendige fremmede valuta end tidligere. Det betyder et skub fremad for eksporterhvervene, mens der lægges en påkrævet dæmper på importefterspørgslen.

Renten ned?

Devalueringen af kronen i nat betyder, at en tysk D-mark nu vil koste minimum 3,04 kr. og maksimum 3,18 kr. Der er dog ingen tvivl om, at D-mark-kursen i den første tid efter nedskrivningen vil holde sig tæt på minimumskursen: 3,04 kr. I går noteredes D-marken til knap 2,99 kr. Der bliver således i første omgang kun tale om en stigning i D-mark-kursen på 2 pct.

Krone-devalueringen betyder, at Danmark formentlig kan undgå den diskontoforhøjelse, som ellers var faretruende nær efter den seneste tids diskonto- og rentestigninger rundt om i Vesten. Noget umiddelbart *rentefald* skal vi dog ikke vente i kølvandet på nedskrivningen af kronen.

Til gængæld må det nu anses for givet, at der falder ro omkring kronekursen, således at den i efteråret flygtede kapital atter vil strømme tilbage til den danske valutakasse. Dette forhold vil være med til at holde kronen på sin ny top-kurs inden for den ændrede EMS-valutaslange.

Betalingsbalancen vil langsomt forbedres som følge af den forbedrede konkurrenceevne for dansk erhvervsliv. I første omgang vil kronenedskrivningen på tilsammen 10 pct. inden for de sidste to måneder betyde, at eksportørerne får øget deres indtjening. I næste omgang vil nogle af eksportørerne nedsætte deres priser i udlandet og derved kunne vinde markedsandele.

På importsiden sker der en opbremsning, fordi alle importvarer nu stiger i pris. I første omgang bliver prisstigningerne på importen kun på ca. 2 pct., fordi den *umiddelbare* krone-devaluering bliver af denne størrelsesorden. Efterhånden som den fulde devaluerings-procent slår igennem, øges importprisstigningerne imidlertid til de fem pct. Disse importprisstigninger kommer oven i de i forvejen stærkt stigende importpriser, som gør reallønnen mindre værd.

Når den fulde fem procents devaluering er slået igennem herhjemme, vil leveomkostningerne for den typiske danske familie ligge ca. én procent højere end ellers. Kronekurs-justeringen udhuler således reallønnen, mens eksporterhvervene får bedre indtægter til gavn for beskæftigelsen i den private sektor.

Danmarks *udlandsgæld* opskrives med 5 pct. regnet i danske kroner som følge af nattens beslutning, men det-

te forhold er nok så meget
af bogholderimæssing natu.
For de hjemmemarkedsvirk-
somheder, der har optaget
udlandslån, bliver der dog
tale om en yderst reel op-
skrivning af gældsbyrden.
Disse virksomheder får
nemlig ikke glæde af kon-
kurrence-evne-forbedringen.
På den anden side hævder
økonomer, at udlandslånenes
lave rente kan kompensere
for gældsopskrivninger i for-
bindelse med ændrede valu-
takurser.

Et afgørende spørgsmål er,
om også den såkaldt "grøn-
ne krone" nedskrives sam-
men med den "rigtige" kro-
ne. Nedskrivningen af den
grønne krone er bestem-
mende for, om også *land-
bruget* herhjemme vil få
glæde af devalueringen. Det
menes, at EF-landene i nat
har givet grønt lys for en
nedskrivning på 5 pct. af
denne grønne krone.

Helt afgørende for devalu-
eringens succes bliver det,
om regeringen og Folketin-
get nu kan forhindre en op-
blussen af løn-inflationen i
Danmark. *Kun* hvis real-
lønsnedgangen får lov at slå
uantastet igennem, får er-
hvervene fuld glæde af de-
valueringen.

Alt tyder imidlertid i dag
på, at der i nat blev foreta-
get en succes-fuld devalue-
ring, LO og den øvrige fag-
bevægelse har allerede givet
grønt lys et langt stykke ad
vejen for suspension af dyr-
tids-ordningen og indgreb i
det bevægelige lønsystem.

Kan man blot forhindre en
acceleration opad i den dan-
ske løn-inflation, er konkur-
renceevne-forbedringen fak-
tisk i hus.

RELEVANTE TEMAER

- To papirer om relevans og tekstanalyse.

Lars Heltoft

I. RELEVANS

Relevans hos Grice.

Kravet om relevans i kommunikationen er velkendt. Der en en længere diskussion af det i angelsaksisk sprogfilosofi 1), og det er herfra det er kommet ind i lingvistisk og pragmatisk teori. Den mest indflydelsesrige formulering af det er H.P. Grices i foredraget 'Logic and Conversation' (1967). Her indgår det som ét af fire samtalemaximer i formen 'Be relevant'. Grice er selv yderst kortfattet i sin udlægning af relevansmaximet, men det ser ud til at han uden at eksplicitere det forudsætter flere betydninger af relevans: Det mest oplysende sted hos ham er hans overvejelser om konsekvenserne af brud på maximet. (Grice skelner i øvrigt relevansmaximet fra informativitetsmaximet, et skel som jeg ikke vil drage her. Flere af de relevanseksempler jeg giver i det følgende ville høre under informativitetsmaximet hos Grice 2)).

Tilsyneladende og faktiske brud på maximerne.

Man kan skelne mellem tilsyneladende og faktiske brud på maximerne. De fleste eksempler i litteraturen på brud på relevansmaximet er tilsyneladende brud (se fx Andersson og Furberg 1968, Heltoft og Andersen 1979). De handler typisk om uduelige filosofistuderende og ædru kaptajner, men man kunne jo vælge noget mere poetisk og romantisk og lade følgende være en replik mellem et par:

Du er dig og jeg er mig

Relevansmaximet er tilsyneladende brudt: Den bogstavelige ordlyd er der ingen pointe i. Modtageren må rekonstruere en pointe i ytringen som ikke frengår af ordlyden. Sådanne tolkninger er altid stærkt kontekstafhængige, her fx at det er vigtigt for mig at du er som du er! Sådanne tolkningsprocedurer forudsætter at relevansmaximet har karakter af en al-

men norm for rationelt kommunikativt samvær, en norm som vi altid må forudsætte gyldigheden af når vi vil meddele nogen noget.

De tilsyneladende brud er de facto både anerkendelser og overholdelser af maximerne; men i artiklen 'Logic and Conversation' har Grice et eksempel hvor relevansmaximet faktisk ikke overholdes. Ved et teselskab siger A:

Mrs. X is an old bag

og får som svar fra B:

The weather has been quite delightful this summer, hasn't it?

Grice fortolker eksemplet således:

> "B has blatantly refused to make what HE says relevant to A's preceding remark. He thereby implicates that A's remark should not be discussed and, perhaps more specifically, that A has committed a social gaffe". (Grice 1973, p.54).

Man kan her præcisere Grices udlægning derhen, at det faktiske brud på maximet implicerer at B afviser at samarbejde med A på A's betingelser, et brud på det overordnede samarbejdsprincip som maximerne er en eksplicitering af. Udover denne universelle del af tolkningen er der så også en partikulær, kontekstafhængig, nemlig begrundelsen for afvisningen: Sådan siger man ikke i pænt selskab. At denne del af tolkningen er kontekstafhængig er let at se: B's hensigt kunne også have været at forhindre at C, en nær ven af fru X, kom til at overhøre samtalen.

Emnerelevans og modtagerrelevans.

I ovenstående eksempel foregår Grices ræsonnement i virkeligheden på to niveauer. A kan ikke tolke B's svar som et relevant svar, fordi en ytring om vejret ikke er emnemæssigt relevant i forhold til nedsættende vurderinger af kvinder. Den

manglende emnemæssige relevans tvinger A ud på metaniveauet i sin tolkning. Skal B's svar tolkes som relevant for modtageren må det betyde: Jeg vil slet ikke tale med dig om det emne (jf. her også John E. Andersen 1980).

Grices eksempel viser et marginaltilfælde hvor det er nødvendigt at skelne mellem to begreber om relevans: emnerelevans og modtagerrelevans. B's svar er ikke emnemæssigt relevant, men A kan alligevel rekonstruere en (ganske vist metakommunikativ) pointe. Jeg vil i det følgende argumentere for at det er nødvendigt at skelne generelt; her stipulerer jeg blot de to krav 3):

Kravet om modtagerrelevans siger at afsenderen altid må ville modtageren noget: han må have en pointe. Og han bør tage hensyn til modtagerens behov, interesser og forudsætninger. Modtageren har tilsvarende ret til at vente at afsenderen bestræber sig på at opfylde kravet.

Overholdelsen af modtagerrelevanskravet sikrer at modtageren kan opleve kommunikationen som formålsrettet og i denne forstand meningsfuld.

Kravet om emnerelevans forudsætter en skelnen mellem de sider af et emne der er væsentlige for en sand eller rimelig forståelse af det. Kravet siger at de væsentlige sider af emnet skal med i meddelelsen, mens de uvæsentlige skal udelades.

De to relevansbegreber er således forskellige ud fra de to forskellige målestokke som de er relateret til. Modtagerrelevansen drejer sig om modtagerens oplevelse af væsentlighed for ham; emnerelevansen derimod forudsætter at oplysningerne kommer med ud fra intersubjektive, normative kriterier for hvad der er væsentligt for forståelsen af emnets sandhed eller rigtighed. Emnerelevansen er knyttet til kommunikationssituationer hvor sagens holdbarhed er vigtig. Nøgleordet er intersubjektivitet: gyldighed for det menneskelige samfund,

ikke blot væsentlighed for den enkelte kommunikationspartner.

Relevansstrukturbegrebet.

I deres bog 'The Social Construction of Reality' anvender Berger og Luckmann et Schützinspireret begreb om relevansstrukturer om den måde vore sociale videnslagre relateres og hierarkiseres på, efter vores sociale placering og pragmatiske interesser. Relevansstrukturbegrebet er både et modtager- og et emnerelevansbegreb, som følgende citater viser:

> "My knowledge of everyday life is structured in terms of relevances. Some of these are determined by immediate pragmatic interests of mine, others by my general situation in society. It is irrelevant for me how my wife goes about cooking my favorite goulash as long as it turns out the way I like it. It is irrelevant to me that the stock of a company is falling, if I do not own such a stock (...) (eksempler på umiddelbar pragmatisk interesse). However, my relevance structures intersect with the relevance structures intersect with the relevance structures of others at many points, as a result of which we have "interesting" things to say to each other".

Jeg ved således at min kone ikke kan holde ud at høre på mine sygdomssymptomer, mens min bedste ven elsker at høre om dem, sålænge jeg selv vil lytte til hans. Derimod nytter det ikke at jeg jamrer når jeg langt om længe kommer til lægen, der må jeg nøjes med at beskrive symptomerne. Og min sagfører kan jeg slet ikke snakke sygdomme med. Min viden om krydsende relevansstrukturer kan således både være individuel og social viden, bestemt af roller, som dette eksempel viser: 'I know that "woman talk" is irrelevant to me as a man (..)'. Den tredje type relevansstrukturer der omtales, er ikke bestemt af enkelte kommunikationspartnere, personer eller grupper, men udtrykker den samlede samfundsmæssige viden om et sagsområde.

'Finally, the social stock of knowledge as a whole has its own relevance structure. Thus, in terms of the stock of knowledge objectivated in American society, it is irrelevant to study the movements of the stars to predict the stock market, but it is relevant to study an individual's slips of the tongue to find out about his sex life (..)'

(Begge citater fra Berger og Luckmann 1966, s.45).

Relevansstrukturerne kan således både være individuelle, rollebestemte og emnebestemte; når jeg tolker fx de freudianske fortalelser som et eksempel på emnerelevans, skyldes det at der i det pågældende samfund er tale om gyldig viden, uafhængigt af om observatøren er psykiater eller slet og ret nysgerrig.

Det afgørende spørgsmål i forbindelse med emnerelevans og modtagerrelevans, er om det er muligt at reducere emnerelevansen til modtagerrelevans. Vi har allerede set i Grice-eksemplet at emnerelevanskravet kan brydes uden at modtagerrelevanskravet brydes. Man kan nu overveje om det er muligt at finde eksempler på at en oplysning kan være emnerelevant uden at være modtagerrelevant. Jeg skal prøve at vise at

(1) Forudsat fælles viden for kommunikationspartnerne kan være emnerelevant, men (per definition) uden pointe for afsenderen at meddele sig om: Modtageren ved det i forvejen.
(2) Arten af sprogspil er vigtig. Kun hvis man forudsætter at modtageren deltager i kommunikationen ud fra sandhedsinteresse, kan man sige at emnerelevansen nødvendigvis også er modtagerrelevans.
(3) Modtagerrelevansen kan købes på bekostning af emnerelevansen; eksempel: popularisering.

Tekstdele kan være emnerelevante uden at være modtagerrelevante.

Schank og Abelson (1977) udvikler begrebet 'script' for at kunne gøre rede for den forudsatte, fælles viden der kan udelades i tekster uden at modtagerens forståelsesmuligheder ødelægges. Set i forhold til relevansstrukturbegrebet er der tale om en særlig type relevansstrukturer (viden om institutionaliserede rutiner, i Berger og Luckmanns formulering "recipe knowledge"). Jeg skal i øvrigt ikke diskutere scriptbegrebet videre her 4), og jeg vil heller ikke benytte begrebet 'script' (drejebog) da jeg mener det er en misvisende metafor. I stedet vil jeg tale om rutiner.

En tekst som

John went to a restaurant.
He ordered chicken.
He left a large tip.

er (ganske vist ikke nogen antagelig meddelelse, men et konstrueret skelet af begivenheder, men er alligevel) forståelig som beskrivelse af et restaurantbesøg, til trods for at den absolut centrale handling 'spisningen' ikke er omtalt. Den samfundsmæssigt givne viden om hvad man foretager sig på en restaurant, gør at vi kan indtolke spisningen uden at den behøver nævnes. De enkelte dele af en rutine er velkendte for mange modtagere, og den kommunikative relevans af at nævne dem vil normalt være lav, uden at deres emnemæssige relevans derfor bliver det. Det følgende er en anden af Schank og Abelsons historier:

John took a bus to New York
In New York he went to a museum.
Then he took a train home.

(Schank og Abelson 1977, s. 47).

Denne historie omtaler tre rutiner: bus, museum og tog. Det er en vidt udbredt fælles viden i samfundet hvilke delhandlinger der fx er indbefattet i at gå på museum; derfor er det ikke nødvendigt at specificere museumsbesøget. Modtageren af teksten har ret til at regne med at museumsbesøget

har haft rutinekarakter og at der derfor intet særligt er at berette om det. Det må have omfattet:

John løste billet (evt.)
John købte katalog (evt.)
John så på udstillede genstande (nødvendig)
John gik ud af udgangen

Som teksten står kan vi regne med at Johns museumsbesøg gik ud på at betragte fx malerier, ikke på at stjæle dem.

Handlingerne i en rutine er ikke lige vigtige. Schank og Abelson prøver at indfange dette med begrebet Main Conceptualization (MAINCON). Handlingen 'at se på udstillede genstande' er en MAINCON, i modsætning til 'at sætte sig ned på en bænk' før man betragter Picassos Guernica. Museer er institutioner der kan være indrettet med bænke til at betragte de udstillede genstande fra, men man behøver ikke benytte dem. Handlingen 'at sætte sig på en bænk' er ikke nogen MAINCON. Den er ikke konstituerende 5) for rutinen 'at gå på museum'.

Man kan nu overveje hvordan dette væsentlighedsbegreb forholder sig til skellet mellem modtagerrelevans og emnerelevans.

Netop fordi der er tale om rutiner kan de konstituerende dele af aktiviteter som 'at gå på museum' normalt forudsættes bekendt for modtageren. Dette er en tom

Jeg gik på museum og så på de udstillede genstande

(ikke modtagerrelevant) ytring fordi den blot ekspliciterer hvad modtageren allerede må formodes at vide ud fra ordet 'museum'. De udsagn der beskriver MAINCONs, er samtidig de mindst informative, og en vellykket historie om et museumsbesøg må indeholde information ud over rutinens konstituerende delhandlinger.

(a) Jeg gik på museum og nåede at se Guernica før det bliver udleveret til Spanien.
(b) Jeg gik på museum, og hvor jeg nød de nye bænke. De giver virkelig mulighed for at opleve billederne, og

man er jo nødt til at sidde ned når man ser Guernica.

Rutinen illustrerer forskellen mellem emnerelevans og modtagerrelevans. 'NN ser på genstandene' må nødvendigvis være sandt i enhver tekst der beskriver handlingen 'at gå på museum'. Den er emnemæssigt vigtig, men kommunikativt betydningsløs, og kan normalt forudsættes sand og bekendt for modtageren. Som eksempel (b) viser kan rutinens delhandlinger gøres til kommunikationens genstand når de ikke (med et ordspil) er rutine, men variationsmuligheder inden for rutinen. Og rutinens konstituerende dele kan naturligvis gøres til meddelelsens pointe, hvis man henvender sig til modtagere der ikke kender den. På taxiers instrumentbræt står der bl.a. på engelsk:

TIPS INCLUDED

Det informerer om en central del af taxirutinen (betalingen). Det er ikke indlysende for udlændige at man ikke betaler 10% over taxameteret. I andre samfund indeholder taxirutinen netop denne regel. Ytringen er både emnemæssigt relevant (i forhold til et krav om en sand og fuldstændig beskrivelse af taxirutinen og/eller en korrekt udførelse af den), og den er kommunikativt relevant (mange modtagere er udlændinge fra fx USA og England hvor taxirutinen er anderledes).

I dette tilfælde tæller sproghandlingen som en anvisning på hvordan rutinen udføres korrekt, og er således regulerende.

Man kan opsummere pointen i forhold til sprogets sandheds- og rigtighedsdimension (Habermas 1971, 1976) se fig. 1.

Begrebet emne er her kun vagt defineret som det teksten handler om, det tekstlige univers. Men emnet kan være den beskrivbare verden (sandhedsdimensionen), eller det kan være menneskelig handling og således dreje sig om forholdet mellem mennesker, herunder afsenderen og modtageren selv (rigtighed). Der ligger ikke i begrebet emne som det er brugt her, nogen binding til en bestemt universalpragmatisk dimension.

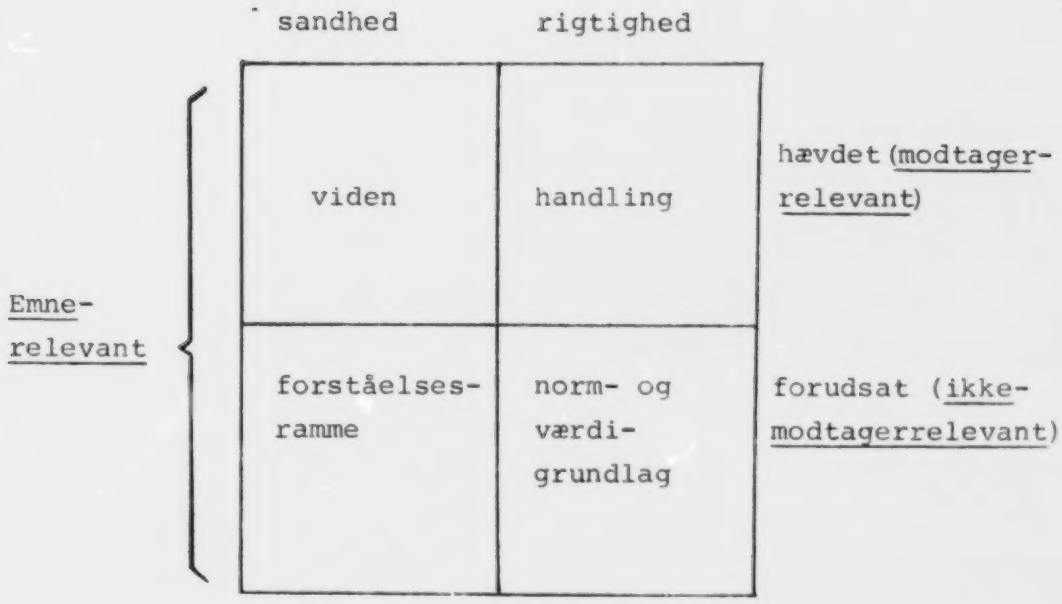

Emnerelevans og sprogspilstype.

I den hermeneutiske tradition skelner man mellem et snævert og et bredt begreb om forståelse (her efter Habermas 1971, 1976): Det snævre begreb om forståelse sigter til oplevelsen af kommunikationen som meningsfuld. Afsenderen og modtageren forstår hinanden i den forstand at de hver især forstår hvad den anden mener. Det udvidede begreb om forståelse sigter ydermere til enighed mellem parterne om emnets sandhed rigtighed.

Det er indlysende at der findes sprogspil der ikke er underlagt gyldighedskravet. En genre som vittigheden handler ikke om et emnes sandhed eller rigtighed (selv om den godt kan have en genkendelig virkelighedsforankring): Dens sigte er at udløse bestemte emotionelle reaktioner. Og megen konversation er ikke primært indholdskommunikation, men sigter imod at bekræfte og udvikle relationerne mellem afsenderen og mod-

tageren. I sådanne genrer er holdbarheden af fremstillingen ikke vigtig og her gælder således kun kravet om modtagerrelevans. Emnerelevansen er kun et krav til rationel, gyldighedssøgende kommunikation.

Endvidere findes der ekstreme kommunikationssituationer hvor det kan være et moralsk problem om kommunikationen bør være styret af sandhedsinteressen eller et barmhjertighedsprincip. Sådanne situationer er karakteriseret ved at modtagerrelevansen og emnerelevansen kommer i konflikt med hinanden.

Jeg koncentrerer mig her om et enkelt eksempel som jeg låner fra Arne Thing Mortensen (1983). Arne Thing Mortensen skal illustrere forskellen mellem sandhed og relevans i kommunikationssituationen og gør det med følgende eksempel: En gift kvinde som tøver med at fortælle sin mand at hun har haft en anden, kan tænkes at vælge følgende formuleringer:

> Jeg gik en tur med Pelle efter mødet
> Jeg har været sammen med Pelle i aften
> (Efter Arne Thing Mortensen 1983, s.132).

Jeg fortolker hans eksempel således at begge ytringer er sande, men ikke relevante som fremstillinger af det skete. Den første er ikke emnerelevant hvis den står alene: Det vigtigste er bortselekteret; den anden er ikke modtagerrelevant, fordi den er flertydig. Forestiller man sig nu med Arne Thing Mortensen en situation hvor manden selv ved at han ikke vil være i stand til at se en bestemt sandhed i øjnene, så kan han i disse to eksempler vælge den fortolkning som han emotionelt kan bære. I forhold til hans relevansstrukturer er formuleringerne relevante. De overlader det til ham selv at søge dem uddybet hvis han selv ønsker det; og muligvis er det derfor konen vælger denne formulering, ikke nødvendigvis for at føre ham bag lyset.

Man kan tænke sig ovenstående ytringer som led i to forskel-

lige sprogspil. Det ene er vildledningen, den strategiske kommunikation der går ud på at vildlede uden at lyve direkte; den anden er et sprogspil hvor sandhedsinteressen viger pladsen for barmhjertigheden. Det er ikke pointen her at diskutere disse kommunikationsformer som et moralsk problem, kun at nævne dem som mulige og vel også forekommende forståelser af kommunikationssituationer. Relevansen stiller sig forskelligt alt efter hvad der er den kommunikative interesse i sprogspillet. Emnet er ikke relevant fremstillet i forhold til et krav om sandhed, men det ikke givet at modtagerens behov og interesser falder sammen med sandhedsinteressen.

Et tilsvarende eksempel kan man finde i hospitalspersonales samtalestrategier over for pårørende til alvorligt syge. Her anvendes ofte en strategi der i flere tempi giver de pårørende præmisserne for at forstå sygdommens sandsynlige udfald, uden at konklusionerne drages. Sandt, men ikke helt emnerelevant. Hensynet til de pårørendes psykiske overlevelse vejer stærkest: De kan selv drage konklusionen hvis de er stærke nok til det.

Popularisering.

Popularisering er en kommunikationsopgave der består i at ændre en teksts modtagerrelevans så den bliver forståelig for brede modtagergrupper.

I nogle tilfælde kan populariseringen gennemføres som en rent udtryksmæssig redaktion af teksten, fx en stilistisk ændring, ændret perspektiv, omorganisering af tekstens komposition osv. I andre tilfælde består populariseringsopgaven i en afvejning af modtagerrelevans og emnerelevans, af det fagligt ønskelige og det pædagogiske mulige.

Den vellykkede popularisering er den der fastholder de vigtigste sider af emnet samtidig med at den opfylder kravet om modtagerrelevans. Uden et (implicit) skel mellem emne- og modtagerrelevans ville man ikke kunne tale om vellykkede og ikke-vellykkede populariseringer. Som eksempel kan jeg kort nævne illustrationen nedenfor (fra Dansk Arbejdsgiverforening 1981): Den skal illustrere kernen i dansk økonomis van-

Fig. 2

skeligheder: Rentens, lønnens og råvareprisernes ukontrollerede himmelflugt, i modsætning til profitten som slet ikke flyver: Den er gassen gået helt af. Men tvivlen melder sig hurtigt. Er det nu en relevant illustration i den forstand at den gengiver de væsentlige betydningsmæssige relationer

mellem løn, råvarepriser, profit og rente? Situationen er vildledende: Balloner flyver væk når man ikke selv holder ordentligt fast, og den slappe ballon er ikke slap fordi der er for meget gas i de andre. Mediets semantiske vaghed er et problem. Billedmediet kan ikke udtrykke de årsagssammenhænge som en skreven tekst kan. Hvordan har lønnen kunnet tage pusten fra profitten, hvordan indfanger man flyvske balloner og hvordan kan man få luft fra én ballon over i en anden?

Denne tekst er et eksempel på konflikt mellem modtager- og emnerelevans. Modtagerrelevansen (her: det underholdende, anskuelige og enkle) er købt på bekostning af emnerelevansen. Tegningen vildleder og overforenkler. Den umiddelbare forståelse bliver mulig på bekostning af muligheden for en dybere forståelse af emnet, og den læser der går til teksten med denne interesse bliver snydt.

Relevansnormen og Habermas' universalpragmatiske normer.

Det er ikke her stedet til en egentlig gennemgang af Habermas' universalpragmatik (jf. i stedet John E. Andersen (1980), Thomas Mc Carthy (1978), eller Habermas selv (1971, 1976)). Men da relevansnormen (i pædagogisk sammenhæng) er blevet indtolket i de universalpragmatiske normer (John E. Andersen og Lars Heltoft 1979, Ole Togeby 1981, 1983), skal jeg kort diskutere forholdet mellem universalpragmatikken og relevansnormen.

De fire universalpragmatiske krav lyder i min formulering:

(a) vær forståelig (brug sproget i overensstemmelse med dets regler).
(b) tal sandt (ytringerne skal forholde sig til den beskrivbare verden).
(c) vær vederhæftig (afsenderens selvfremstilling: Man skal kunne stå inde for sine sproghandlinger).
(d) søg enighed med modtageren om normer og værdier (det moralske fællesskab mellem afsender og modtager:

rigtighedskravet).

Krav (4) udgår i Ole Togebys rekonstruktion helt af de pragmatiske normer og erstattes med relevanskravet (i betydningen modtagerrelevans). Habermas har ikke nogen norm der modsvarer modtagerens kommunikative behov. Hans norm om kommunikationens rigtighed anskuer ikke modtageren som kommunikationspartner, men som samfundsmedlem, som næste, om man vil. Og rigtigheden kan ikke erstattes med (modtager-) relevansen, heller ikke i en tekstpædagogisk sammenhæng. Modellen medtager slet ikke sprogets regulerende funktion og den får ikke med at tekster kan handle om moralske problemer.

Ole Togebys fortolkning indfanger heller ikke at enhver tekst er normativ i den forstand at dens begrebslige univers, perspektiv og selektion er udtryk for en normering. Dels er begrebsverden, perspektiv og selektion rent faktisk styret af interesser, dels (og det er det vigtigste her) må de principielt kunne retfærdiggøres i forhold til normer.

Som eksempel kan vi tage forståelsen af økonomiske emner på baggrund af en klasseanalyse. En tekst om økonomi må produceres og forstås i en social sammenhæng der enten accepterer eller afviser analyser i klassemodsætningsbegreber. Og denne accept eller afvisning af klassemodsætningsbegreber er igen bestemt af og skal kunne retfærdiggøres i forhold til normative præmisser (common-sense værdipræmisser eller regler for videnskabelighed, men det er ikke afgørende her). Man kan ikke tale om et emne overhovedet uden at gøre det med (og eventuelt imod) bestemte normer for hvordan dette gøres på en relevant måde.

Habermas' normer er en rekonstruktion af betingelserne for rationel, gyldighedsforpligtet samtale. Men som nævnt findes der tekstarter og kommunikationssituationer der ikke er underlagt gyldighedsforpligtelsen: f.eks. vits (jf. Ole Togeby 1983), underholdning, relationsskabende og relationsbe-

kræftende kommunikationsformer, og fiktion 6). Man må således skelne mellem universalpragmatiske normer der er universelle i den betydning at de gælder uafhængigt af sprogspilstype, og dem der er bundet til en bestemt sprogspilstype, men universelle i den forstand at kommunikation ikke ville være mulig uden at deres gyldighed var forudsat. Kravene om sandhed, vederhæftighed og rigtighed er universelle, men sprogspilsafhængige krav. Universelle, fordi vi ikke kan forholde os til den fysiske verden eller til andre mennesker uden at deres gyldighed forudsættes; sprogspilsafhængige, fordi vi kan indgå i sprogspil der sætter gyldigheden i parentes 7).

De sprogspilsuafhængige krav er virksomme i enhver tekstforståelse og tekstproduktion. De omfatter (formuleret som krav til tekstproduktion):

(1) Sproget: Afsenderen må anerkende sprogets regler (acceptabilitet og sproglig korrekthed).
(2) Afsenderen: Afsenderen skal udtrykke en intention i teksten.
(3) Modtageren: Teksten skal have en pointe for modtageren; den skal forholde sig til modtagerens viden og behov.
(4) Afsenderen: Afsenderen skal være oprigtig i sin selvfremstilling.

Kravet om forpligtende kommunikation omfatter herudover:

(5) Den fysiske verden: Teksten skal være sand.
Krav (4) skærpes så det også omfatter kravet om vederhæftighed:
(6) Afsenderen: Afsenderen skal være vederhæftig (han må kunne stå inde for sine ytringers sandhed og rigtighed).
(7) Afsenderen og modtageren: Afsenderen skal tilstræbe

enighed med modtageren om normer og værdier.

Oprigtighedskravet er ikke det samme som vederhæftighedskravet, selv om de ofte er blevet brugt i flæng i Habermasfortolkninger i Danmark. Når jeg fortæller en vits, må jeg have til hensigt at fortælle en vits (og ikke f.eks. at chikanere en af tilhørerne ved implicitte referencer til hans privatliv), men jeg skal ikke være vederhæftig i den forstand at jeg er forpligtet til at godtgøre sandheden af de konstaterende sproghandlinger vitsen indeholder.

Under krav (7) hører kravet om emnerelevans: Afsenderen og modtageren skal tilstræbe enighed om præmisserne for selektion, perspektivering og begrebslig strukturering af tekstens emne. Enhver selektion, perspektivering og begrebsdannelse indebærer et krav på relevans for tekstens emne, og afsenderen må være villig til og i stand til at retfærdiggøre dette.

Modtagerrelevanskravet er derimod sprogspilsuafhængigt. Det er en forudsætning for at etablere en kommunikationssituation overhovedet.

Relevans og tematisk analyse.

Man kan spørge hvorledes relevansnormerne forholder sig til tekstlige organisationsformer som komposition og tema.

Generelt kan man antage at teksters komposition skal organisere teksten hierarkisk og sekventielt, således at pointen bliver forståelig for modtageren. I denne forstand har Ole Togeby beskæftiget sig med sammenhængen mellem relevans og kompositionsanalyse (1979). Kompositionen skal sikre forståeligheden 8).

Relevanssynspunktet kan også anlægges på teksters tematiske organisation.

Peter Brask har fremhævet (1974, 1979), at teksters tematiske struktur er resultatet af en lukningsproces hvor ordenes betydningspotentialer indsnævres og den kontekstbetingede tekstlige betydning fremstår. Hertil kan man føje at lukningen altid indebærer en påstand om at dette er de for formålet nødvendige og tilstrækkelige betydningsrelationer. Hvis teksten er underlagt gyldighedsforpligtelsen betyder det også et krav om emnerelevans: Dette er de betydningsrelationer der er nødvendige og tilstrækkelige for forståelsen af emnets sandhed og rigtighed.

Hvordan er vi som læsere i stand til at fastlægge de semantiske lukninger i en tekst? Tekstlæsning er ikke identisk med en addition af ordenes leksikalske betydninger, men den semantiske lukning sker ved at ordene forstås som relateret til hinanden og defineret ved deres forhold til hinanden. Og forståelsen sker under anerkendelse af de universalpragmatiske krav. Teksters semantiske universer skal kunne forstås som forenelige med en intention i teksten, og jeg vil her specielt argumentere for at analysen af teksters temaer også må foregå under inddragelse af tekstens modtager- og emnerelevans.

I en anmeldelse (1957) anfører Aage Hansen følgende eksempel:

> "(..) vi har en gruppe (ord LH) mand-herre ..... Og vi har en gruppe mand - herre, kvinde - dame der rummer modsætning mellem en almindelig, ikke-specifikt markeret voksen person og en anden der (eller især betragtes som, behandles som) finere, af stand, påklædning osv. I mandtalslisterne hedder rubrikkerne mand - kvinde, på hotellisterne og mange andre hedder de herre - dame. Af høflighedshensyn kaldes nu alle voksne herrer og damer, især af forretningsfolk, en udvikling der har taget fart i nyere tid. Tidligere hed de små apartements på jernbanestationer: (For) Mænd - (For) Kvinder. Fra overgangstiden huskes en

vittighedstegning af en trængende bondekone der mente på en banegård at have fundet det sted hun søgte, da hun ser skiltet og udbryder: "Aa nej dog, det er jo for damer!"

Det tydelige modsætningsforhold mellem mand og herre fremgår af følgende lille historie: en gartner kom en morgen i sit arbejdstøj og pigen kom og meldte at der var en mand der ville tale med herren. Om aftenen kom han for at få sin betaling og da havde han været hjemme og skifte tøj, og nu hed det at der var en herre der spurgte efter herren.

Aage Hansen 1957: 139-140)

Aage Hansen omtaler først forholdet mellem mand og herre som modsætningen mellem en markeret og en umarkeret størrelse. Mand beskrives som "almindelig, ikke-specifikt markeret", mens herre er markeret for høj status. Det betyder at herre er hyponym til mand (Lyons 1977: 291): x er en herre → x er en mand; x er en mand ↛ x er en herre. Når dernæst pigen i Aage Hansens eksempel melder at der er en mand der vil tale med herren, så er det imidlertid ikke denne relation der foreligger. Det der er pigens information til herren er at der er nogen der vil tale med herren og det er ikke en herre. I stedet for hyponymirelationen lukkes relationen til en binær modsætning

mand vs herre
ikke-høj status vs høj status

Det er vores viden om den sociale situation og personernes relevansstrukturer der sætter os i stand til at forstå denne lukning. Når pigen tiltaler herren i 3. person som herren, må modtageren lægge vægt på statusmarkering. I forhold til denne relevansstruktur ville den umarkerede fortolkning af mand være pointeløs: Herren ville ikke vide om det var en af hans egne. Tolkningens forudsætninger er:

- vi kender modtagerens relevansstrukturer fra teksten (vægt på status).
- der skal være en pointe.
- det er sandsynligt at pigen vil indordne sig under modtagerens relevansstrukturer på grund af magtforholdet.
- den læsning der både tager hensyn til magtforholdet, modtagerens relevansstrukturer og kravet om en pointe, er netop den der tolker mand som binær modsætning til herre.

Den sociale relation bestemmer her hvordan verden konceptualiseres: Omtaleformen (emnerelevansen) er på modtagerens betingelser. Modtagerrelevansen dominerer valget af omtaleform så det ikke er muligt ud fra teksten at tage stilling til om omtaleformen er udtryk for en intention hos afsenderen. Afsenderen må underordne sig modtagerens relevansstrukturer, hvordan hendes egne er kan man ikke vide ud fra teksten. Pigen står således til ansvar for at der faktisk er en mandsperson der vil tale med herren, og for at han ikke har høj status. Men man kan ikke drage hende til ansvar for selve kategoriseringen.

Det næste eksempel handler heller ikke om en ædru kaptajn, men om Dohrmann i baren. Det går et skridt videre og viser at ikke blot lukningerne, men også selve de leksikale størrelser der indgår i temaerne, i visse tilfælde må findes ud fra en relevansanalyse. Eksemplet er en avisoverskrift:

> SOS til Dohrmann i baren:
> Schlüter tigger i telefonen
> (Avisoverskrift. Ekstrabladet 24.10.1983, i forbindelse med det såkaldte Rio-Bravo-forlig).

Man kan først hæfte sig ved formuleringen Dohrmann i baren (ikke i Rio Bravos bar). Denne formulering forudsætter at baren er noget velkendt i forhold til Dohrmann. Den form for nominal bestemthed der foreligger her, er den man finder i

eksempler som

Han fandt en cykel som kun manglede styret
Jeg skal hente børnene i børnehaven
(sagt til en modtager der ikke kender den pågældende børnehave).

(Denne form for bekendthed har vist intet navn. Aage Hansen (1927) har naturligvis eksempler på typen; den nævnes også hos Chafe (1976)).
I denne afhandlings terminologi kan man sige at der er tale om en emnerelevansstruktur der med rimelighed kan forudsættes bekendt for modtageren. Det er triviel viden for medlemmer af vores samfund hvordan cykler er indrettet i hovedtræk, og at mange børn er i daginstitutioner. Og man kunne med rimelighed have brugt formuleringer som Dohrmann i udvalgsværelset/partilokalet, fordi disse lokaliteter indgår i relevansstrukturer for folketingsmedlemmer; eller Dohrmann derhjemme, med baggrund i relevansstrukturer for borgere i det hele taget (alle bor et sted). Men i baren synes ikke at være berettiget i forhold til gængse relevansstrukturer. Når afsenderen alligevel bruger det forudsætter han en relevansstruktur som der næppe er hjemmel for:

Har man sagt folketingsmand kan man også sige bar

eller (som direkte personlig insinuation):

Har man sagt Dohrmann kan man også sige bar.

Det er et eksempel på det der i teorien om præsuppositionssvigt kaldes møveri (Harder og Kock 1976, Harder 1980). Det ukendte, diskutable, og uunderbyggede fremstilles som velkendt og ukontroversielt. Baren indgår som en velkendt del af Dohrmanns liv og heraf kan man via en anden relevansstruktur slutte at Dohrmann sandsynligvis har et problematisk forhold til alkohol.

Efter tekstens egen formulering er dette imidlertid ikke pointen. Tilknytningen mellem politikeren og baren er velkendt.

Meddelelsens bogstavelige pointe ligger derimod i forhandlingernes form. Det 'informative' ved i baren er at Dohrmann befandt sig dér da Schlüter ringede. Teksten må forstås som en modtekst til almindeligt anerkendte normer for hvordan politiske forhandlinger foregår. Politikere bør jo være kompetente og saglige, og optræde med værdighed. Værdigheden dementeres af forhandling fra bardisken og ydmygende tiggergang, kompetencen af et hjælpeløst SOS, og en kraftig kæp i øret. Idealets politiker og virkelighedens blakkede eksemplarer. Man kan stille de logiske modsætninger op i systemer som Peter Brask gør det (Brask 1974, 1979, 1985 (udk.)). Se fig. 3 og 4).

De opstillede temaers semantiske komponenter må altså her findes gennem en relevansanalyse. For at kunne tolke teksten må vi forstå den som henvendt til en modtager der kender bestemte idealforestillinger om emnet (den politiske forhandling). Teksten bliver modtagerrelevant ved at dementere denne emnerelevansstruktur og sætte en anden ("virkeligheden") op over for den).

Til slut: Når man har opstillet teksters temaer kan man principielt anskue dem på to måder: under emnerelevanssynsvinklen og under modtagerrelevanssynsvinklen. Set i forhold til emnet angiver temaet simpelthen de betydningsstørrelser og deres relationer, der kan give en sand forståelse af det. Set i forhold til modtageren kan man læse det som en meddelelse:

Forudsat (ikke modtagerrelevant):
- vi ved jo godt hvordan politikerne burde være
- vi ved jo godt at de drikker

Informativt (modtagerrelevant):

- selv statsministeren er inkompetent og ydmyget
- selv når de forhandler er der sprit med
- virkeligheden er inkompetence og uværdighed

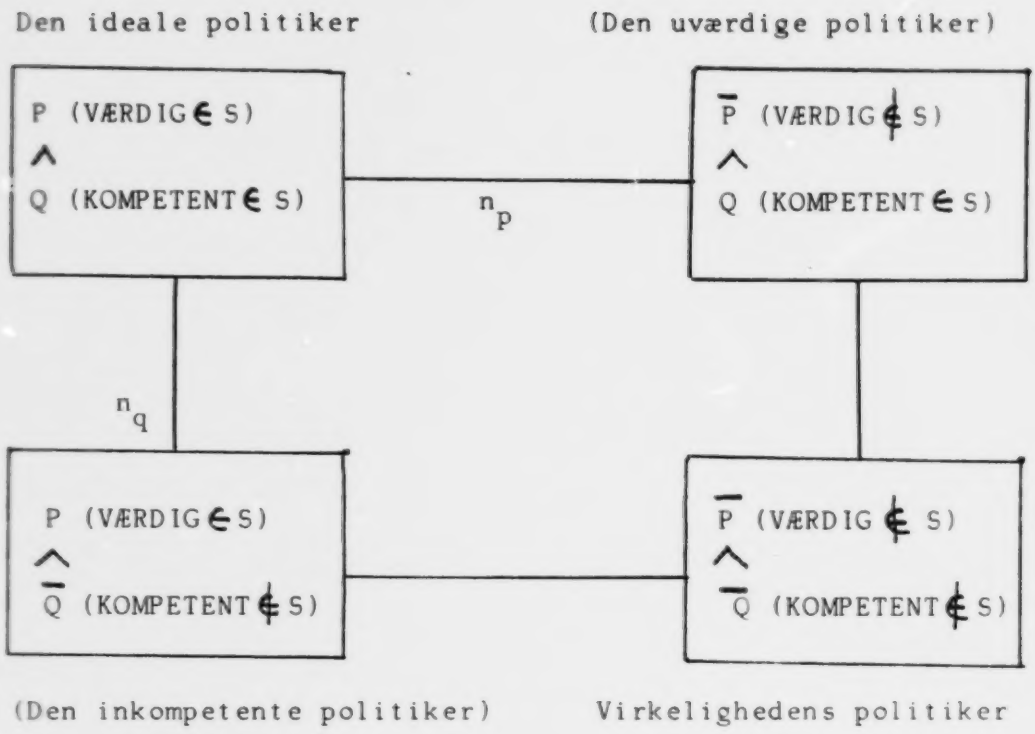

Fig. 3-4

Fig. 3: Variant Poul Schlüter.

$\bar{Q}$: (Schlüter sender) SOS. At sende SOS implicerer at man er hjælpeløs og må have andre til klare det for sig.

$\bar{P}$: Schlüter tigger. At tigge implicerer at ydmyge sig.

Fig. 4: Variant Dohrmann.

$\bar{Q}$: Dohrmann i baren. Værtshusforhandlinger er ikke værdigt for politikere.

$\bar{P}$: Dohrmann i baren. Når man ofte er i baren er man sikert for omtåget til kompetent forhandling.

Skellet mellem ydre fremtræden og (indre) kompetence drages eksplicit for Schlüters vedkommende. Dohrmann i baren lader sig uden videre tolke som begge dele.

Temaet angiver ikke selv dets forhold til modtagerrelevansen, men det kan være vigtigt for tekstlæsningen at man gør sig det klart. Det hører med til tekstens overtalelsesmekanisme at den forudsætter en læser der allerede lider af parlamentarikerlede, og derfor blot skal bekræftes, ikke overbevises.

Så vidt så godt. I det efterfølgende skal jeg prøve at udnytte disse begreber i en praktisk tekstanalyse, hvor jeg kommer ind på:

1. Forståelsen af temaer som relevansstrukturer.
2. Relevansanalysens betydning for opstillingen af temaer, specielt i ikke-fiktive tekster, hvor meget er implicit.
3. Relevansanalysens betydning som redskab i en diskussion af teksters diskursberedskab.

II. TEKNIK OG TALEHANDLINGER SOM IDEOLOGI
- om relevans og tematik i en avistekst om økonomi

Emnet for denne artikel er en tekstlingvistisk baseret analyse af en avistekst om økonomi 1). Analysen har et ganske bestemt sigte, nemlig at demonstrere hvorledes relevansbegreberne modtagerrelevans og emnerelevans (præsenteret i artiklen Relevans (I)) kan udnyttes i en tekstanalyse. Analysen er således ikke udtømmende og prøver heller ikke på at være det; men på den anden side må vi en del omkring i teksten: dens tematik, komposition, forudsætningsstrukturer, sproghandlinger, og endelig dens (legitimerende) samfundsmæssige funktion.

'Udsigt til forbedring af vor konkurrenceevne'.

Den tekst jeg analyserer (overskriften) er en baggrundsartikel om devaluering, Berlingske Tidende 30.11.1979, skrevet af Frank Dahlgaard.

Teksten består af en indledende manchet (1-21), en redegørelse for de sikre konsekvenser af devalueringen (25-125), en fremhævelse af usikre forhold der kan true devalueringens succes (125-147), og endelig af en afsluttende positiv vurdering af indgrebet (148-ud). Denne komposition fastlægger jeg ud fra de dominerende sproghandlinger: L. 25-125 er forudsigelser, l. 126-147 er konstateringer af usikre forudsætninger for indgrebet, og endelig tæller l. 148-151 som en positiv vurdering (artiklens konklusion).

Som det ses er artiklen dårligt sat op. Den markerer ikke sine afsnit. Det er et ejendommeligt træk ved teksten, som man i første omgang kan være fristet til at betegne som (kommunikationsteknisk set) mislykket tekst: som uhensigtsmæssig tekst. Afsenderen gør ikke meget for at hjælpe modtageren til overblik: Der er én overskrift (mellemrubrik): Renten ned? (24). Jeg tror gerne at dette spørgsmål er vig-

tigt for berlingske læsere, men i forhold til artiklens øvrige sigte er det ikke det vigtigste problem i brødteksten.

Tekstens vigtigste problematik er sammenhængen mellem reallønsfald og stigende profit, den økonomiske omfordeling mellem (det der i teksten hedder) den typiske danske familie og eksporterhvervene, (og hos andre kaldes) lønarbejdere og kapital. Dette er ikke bare min vurdering, men også en konsekvens af tekstens sproghandlingshierarki. Dens overordnede sproghandling er den positive vurdering af devalueringsindgrebet:

> Helt afgørende for devalueringens succes bliver det (140) om regeringen og Folketinget nu kan forhindre en opblussen af løn-inflationen i Danmark. Kun hvis reallønsnedgangen får lov at slå (145) uantastet igennem får erhvervene fuld glæde af devalueringen. Alt tyder imidlertid i dag på, at der i nat blev (150) foretaget en succes-fuld devaluering. LO og den øvrige fagbevægelse har allerede givet grønt lys et langt stykke ad vejen for suspension af (155) dyrtidsordningen og indgreb i det bevægelige lønsystem.
>
> (l. 138-156, den overordnede sproghandling er l. 148-151).

I linje 138-147 meddeles de afgørende forudsætninger for en vellykket devaluering, nemlig LO's villighed til aftaler om 'løntilbageholdenhed'. I dette afsnit nævnes tre forhold hvoraf de to er muliggjort tidligere i teksten (i betydningen 'introduceret som diskursreferenter'): reallønsnedgangen (144-145) og erhvervenes glæde af devalueringen (145-147) (=øget profit). Muliggørelsen sker i afsnittet (62-104), der fremlægger de fordelingsmæssige konsekvenser af devalueringen: Reallønnen falder og profitten stiger.

(I parentes bemærket: Den ikke-muliggjorte størrelse er løninflationen (142). Jeg sætter udråbstegn ved det allerede

her, fordi det er centralt for forståelsen af forholdet mellem relevans og tematik i teksten).

Afsnittet (62-104) om omfordelingen er emnemæssigt helt centralt fordi det leverer forudsætninger for tekstens konklusion. Det er omgivet af mindre vigtige afsnit om forholdet til DM-kursen (26-39), renteproblemet (40-50), valutaspekulanternes reaktion (51-61) og udlandsgælden (105-125). Men tekstens opsætning afspejler ikke denne emnemæssige opbygning. Ud fra et hensigtsmæssighedssynspunkt kunne man have anbefalet en overskrift ved (62) der pegede på at her kommer det centrale, og/eller en ændret komposition der skilte biting fra hovedting.

Man kan undre sig over denne opsætning der er så teknisk mislykket. Jeg skal prøve at anskue denne side af teksten ud fra tekstens emnerelevansproblematik og prøve at besvare spørgsmålet om hvad opsætningen betyder for tekstens sagsfremstilling og for dens legitimerende funktion.

Men det forudsætter nogle skridt i analysen. Foreløbig bliver vi ved tekstens tematik.

Tekstens tematik.

Teksten er forholdsvis eksplicit omkring devalueringens fordelingspolitiske følger. Eksportkapitalen bliver styrket, mens 'gennemsnitsfamilien' mister realløn.

(10) Danske eksportører får nu væsentlig mere for deres hjemtjente valuta end før

(94) (..) leveomkostningerne for den typiske danske familie vil ligge ca. én procent højere end ellers. Kronekursjusteringen udhuler således reallønnen, mens eksporterhvervene får bedre indtægter (..)

Teksten hører ikke til den type tekster om økonomi der abstraherer fra de sociale konsekvenser af indgrebet. De ideologiske mekanismer i teksten er mere indviklede.

Lad os se på hvordan teksten beskriver forholdet mellem profit og realløn. Pointen i devalueringen er styrkelse af eksportørernes indtjening på bekostning af arbejdersidens realløn:

> (142) Kun hvis reallønsnedgangen får lov til at slå uantastet igennem, får erhvervene fuld glæde af devalueringen.

Forholdet mellem profit og realløn er at stigende profit er forbundet med faldende realløn, og omvendt: Stiger reallønnen falder profitten.

Hermed er der naturligvis ikke sagt noget om hvordan afsenderens leksikon for ordene realløn og indtjening ser ud. Analysen skal kun fastlægge tekstens isotopi , her hvilket forhold mellem realløn og indtjening afsenderen har fundet det relevant at inddrage i belysningen af tekstens emne. I denne tekst kan reallønnen ikke fastholdes hvis profitten skal stige. (Som bekendt er flere økonomiske skoler uenige i denne analyse. Både Marx og Keynes har peget på konsekvensen af faldende realløn, nemlig faldende efterspørgsel).

Man kan således ikke sige at teksten i logisk eller leksikalsk forstand har udelukket at realløn og profit kan stige begge to på samme tid. Pointen er at teksters temaer er rekonstruktioner af den lukning af de leksikalske størrelsers indhold der altid er følgen af deres anvendelse i en bestemt kontekst (Brask 1974, 1979). Man kan præcisere at denne lukning altid indebærer en påstand om emnerelevans, i dette tilfælde at emnet devaluering behandles relevant under den forudsætning at skal konkurrenceevnen forbedres skal lønnen ned.

Udvidelse af temaet.

Vi kan nu udvide temaet ved at sætte ordene devaluering, LO's accept (af lønindgreb), og løninflation i relation til realløn og indtjening. De står i årsag-virkningsforhold til tekstens faktiske og mulige profit- og reallønsstørrelser.

Teksten beskriver i alt tre faktiske og mulige tilstande (relationer mellem profit og realløn).

Den første tilstand (A) er tilstanden før devalueringen: en tilstand med dårlig konkurrenceevne, nemlig for lav profit og for høj realløn. Denne tilstand er præsupponeret som følge af den semantiske analyse af 'forandring'. Alle forandringsprædikater præsupponerer deres initialtilstand (SOURCE i kasusgrammatisk terminologi) **2**).

(B) er resultattilstanden efter at devalueringen er slået igennem (RESULT). Profitten er steget og reallønnen faldet.

(C) er resultatet (RESULT) af den mulige ændring der 'spiser devalueringen op'. Når devalueringen er helt spist op er vi tilbage ved (A).

Disse tilstande indgår i kausalrelationer, med devaluering, løninflation og LOs accept som årsag **3**).

1.			(A)
2. devaluering		medfører	(-A), (B)
	CAUSE		
3. løninflation		medfører	(-B), (C (evt.=(A)))
	CAUSE		
4. LOs accept af		fastholder	(B)
lønpolitik		og forhindrer	(C)
	CAUSE		

Fig. 5

Teksten taler altså populært sagt om kriseårsagen, krisesymptomet og krisemedicinen. For situationen efter indgrebet ekspliciteres alle tre størrelser, mens vi for devalueringsindgrebet kun har fået ekspliciteret symptomet og medicinen. I pkt. 1 er der ingen årsag.

	kriseårsag CAUSE	krisesymptom RESULT	krisemedicin INSTRUMENT
1. INDGREB	?	dårlig konkurrenceevne (= lav profit)	devaluering
2. INDGREB	løninflation	dårlig konkurrenceevne (= lav profit)	lønaftale

Fig. 6

Teksten giver et vist holdepunkt for at sætte årsagen til krisen ind. Læseren kan forudsættes at vide at devalueringen er et svar på krisen eller forringelsen af konkurrenceevnen (jf. overskriften). Det eneste fænomen der i teksten forringer profitten, er løninflation. Og det omtales med tekstens præsupponerede (bestemte) NPer som noget velkendt for modtageren, som har foregået hele tiden:

(157) en acceleration opad i den danske løninflation
(149) en opblussen af løn-inflationen i Danmark.

Man kan hæfte sig ved ordet opblussen, ikke blot på grund af ildmetaforen ('det skadelige, fortærende'), men også på grund af ordets præsuppositioner. Ordet forudsætter 'at ilden ikke har været gået ud', inflationen i lønningerne har været der hele tiden.

Med disse forudsætninger inviterer teksten læseren til at opfatte lønstigninger som årsag til lavkonjunkturen. Den forudsætter en læser som ikke vil sætte spørgsmålstegn ved at det er lønstigningerne der er det generelle krisefremkaldende fænomen i Danmark.

1'. løninflation (har medført) (A)
CAUSE

Det er tekstens generelle forståelsesramme (jf. fig. 1): den del af dens semantiske univers som afsenderen forudsætter er ukontroversielt for modtageren, og som derfor ikke er modtagerrelevant. (Men det er i højeste grad emnerelevant). Tekstens meddelelse er altså i denne sammenhæng: Lønstigningerne er jo det generelle problem i vores økonomi, og det er også dem der er problemet efter en devaluering.

Denne forståelsesramme er en vigtig del af tekstens legitimationssystem: Den sætter nemlig målet for indgrebet = årsagen til problemerne. Indgrebets karakter bliver da at gå til ondets rod, og det er jo altid en god idé.

Analysen er et eksempel på den heuristiske funktion eksplicitteringen af semantiske relationer kan have i tekstanalyse. Opstillingen af fig. 5 er egentlig triviel, men det er selve ekspliciteringen af relationerne der får en til at spørge efter den anden ÅRSAG. Og det der er ikke-trivielt er netop den implicitte lukning af teksten omkring løninflationen som årsag til krisen. Her ligger det man fra et andet ståsted kunne kalde tekstens klasseperspektiv.

Og temaet kunne ikke have været opstillet uden modtagerrele-

vansanalysen. Det er gennem en analyse af tekstens præsuppositioner man kan argumentere for at temaet er rigtigt opstillet.

Til sidst: Ekspliciteringen af temaet (inklusive forståelsesrammen) bliver så på sin side på et senere trin i analysen en hjælp til at bestemme tekstens funktionalitet i forhold til modtageren. Teksten egner sig til at bekræfte den der i forvejen er enig i at lønnen er problemet (vel de fleste Berlingske læsere), og netop fordi den også er implicit egner den sig til at overtale (om man vil: overliste) den læser som ikke troede (helt) på sammenhængen mellem løn og konkurrenceevne.

Tekstens legitimerende funktion (I).

Med tekstens lighedstegn mellem lønstigning og krisens årsag tager analysen skridtet fra sandhedsdimensionen til rigtighedsdimensionen, fra tekstens er til tekstens bør. Den implicitte standard 'at man bør fjerne årsagerne til problemerne' er triviel.

Der er ikke plads her til en gennemgående analyse af tekstens mange værdimarkører: positive vurderinger af omfordelingen og lønpolitikken. Jeg må samle kræfterne om de mindre indlysende sider af den tekstlige legitimering.

Det er typisk for teksten (og for tekster om økonomi i det hele taget), at der er valgt begreber som ikke anlægger handlingsperspektivet på de økonomiske begivenheder: fx løninflation, opblussen af løninflation, den flygtede kapital vil strømme tilbage, opbremsning. Hermed undgår man - som det ofte er blevet påpeget - at anskue samfundet i konflikt- og modsætningsperspektivet: som sociale modsætninger. Med ord som løninflation og omkostningsstigning anskuer man (i modsætning til lønkrav og lønaftale) sagforholdet i procesperspektivet, ikke i handlingsperspektivet. Perspektivet er økonomens og

arbejdsgiverens: Forholdet anskues som forøgelse af arbejdsgiverens omkostninger.

Det er vigtigt at forstå hvorledes ordet løninflation lukkes her. At perspektivet er processen betyder ikke at teksten hævder at arbejderne ikke er til stede i samfundet som dem der (eventuelt) stiller lønkravene. Det betyder at den side af betydningsindholdet ikke er relevant. Man kan med Fillmore (1977) (The Case for Case Reopened. Syntax and Semantics 9), tale om at ordets betydning dels har en ramme (scene), og dels et semantisk fokus (perspective).

Rammen er - udtrykt helt uformelt:

(lønstigning) som følge af enten dyrtidsregulering, lønkrav og lokale forhandlinger (lønglidning), eller direkte lønkamp.

Intet af dette bliver benægtet når man bruger ordet, men det er ikke relevant: Det der er i fokus og som tillægges relevans er omkostningsperspektivet: prisstigning på arbejdskraft.

(Jeg siger også dette for endnu en gang at advare mod Frands Mortensenske idéer om mennesketomme samfund, jf. hans 22-radioavis og min kritik i NyS 9.)

Denne skrivemåde sætter handlingssiden i parentes og siger at økonomiske begivenheder kan betragtes som beskrivbare fakta. Tekstens bør er rettet til regering og folketing. Det er den betingelse der er knyttet til den positive vurdering af devalueringen: I må sørge for at lønnen ikke stiger, så er der udsigt til at det lykkes.

Tekstens bør henvender sig ikke direkte til LO (og lønarbejderne). Man anskuer som nævnt nødig lønarbejderne under handlingsperspektivet. Der er dog et sted hvor handlingsaspektet titter igennem, ganske vist kun i en lille præsupposition. Her tales der moralsk om lønarbejderne. I (145) bruges adverbiet uantastet:

(144-45) Kun hvis reallønsnedgangen får lov til at slå uantastet igennem ...)

Verbet antaste præsupponerer at handlingen er et normbrud, og at det der antastes er noget rimeligt og legitimt. Man kan antaste rettigheder og folks anseelse, ordet er nærmest synonymt med krænke. (Her bruges det i en lidt usædvanlig konstruktion med et procesverbalsubstantiv i stedet for et tilstandsverbalsubstantiv, men præsuppositionerne er de samme). Løninflationens eventuelle opblussen sættes = en antastelse; det vil sige at handlingsperspektivet anlægges i form af en moralsk dom over arbejdersiden hvis den ikke gør som den bør.

Det er nu muligt at opstille et tematisk system for de vigtigste handlemuligheder i teksten; se fig. 7.

Muligheden for at regeringen lader stå til eller folketinget ikke kan blive enigt, er til stede i teksten selv om den ikke nævnes eksplicit: Kan man blot forhindre en acceleration opad i den danske løninflation ... Det er således muligt at man ikke kan, og en mulig grund til det kan være at man ikke vil eller kan blive enige om det rigtige. Teksten uddyber imidlertid hvordan det kan gå på LO-siden. Modsætningen m^3 kan uddybes i et tema over de logiske modsætninger mellem lønaftale, antastelse af reallønsnedgangen og dyrtidsregulering. Lønaftalen (accept af lønpolitik) er i teksten karakteriseret som i helhedens interesse ('rationel') og legitim fordi den respekterer reallønsnedgangen og regeringens hensigter.

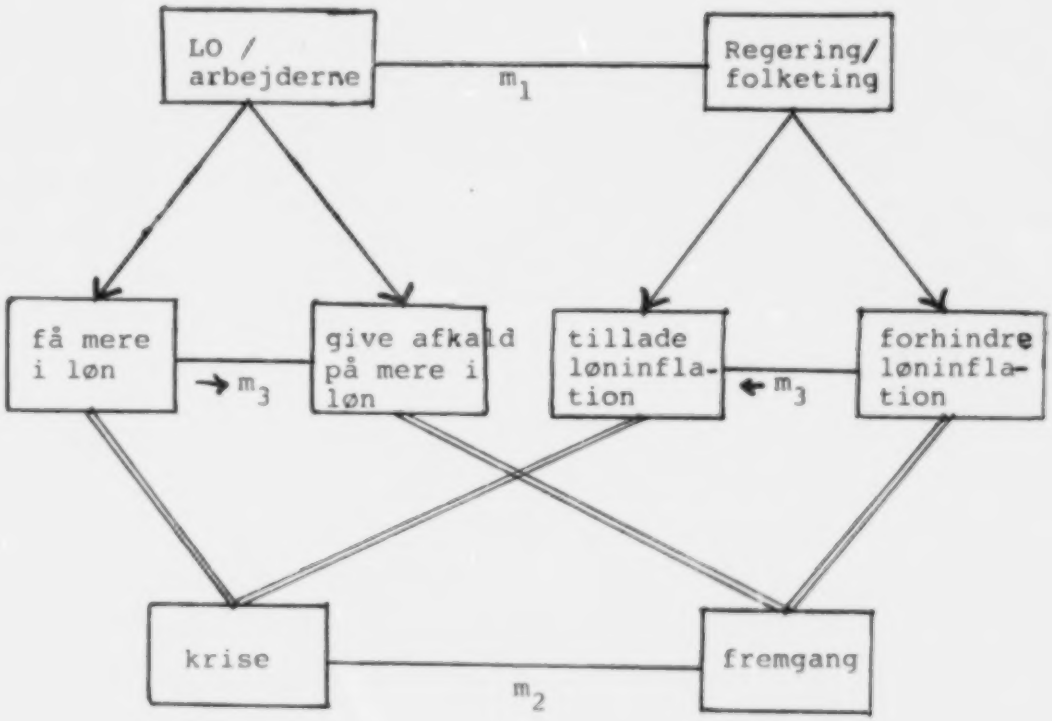

m^1: særinteresse vs. almeninteresse

m^2: ulykke vs. lykke (Størrelserne krise og fremgang er bekvemme forkortelser af tekstens (for dårlig konkurrenceevne) vs. forbedring af vor konkurrenceevne)

m^3: lykkes vs. ikke-lykkes

⟶ : specifikation

═══ : sammenføjning (på kausalforbindelsernes niveau: 'fører til')

Pointen i temaet er at hvis LO/lønarbejderne får held med at sætte deres særinteresser igennem skader det helheden og dermed også dem selv.

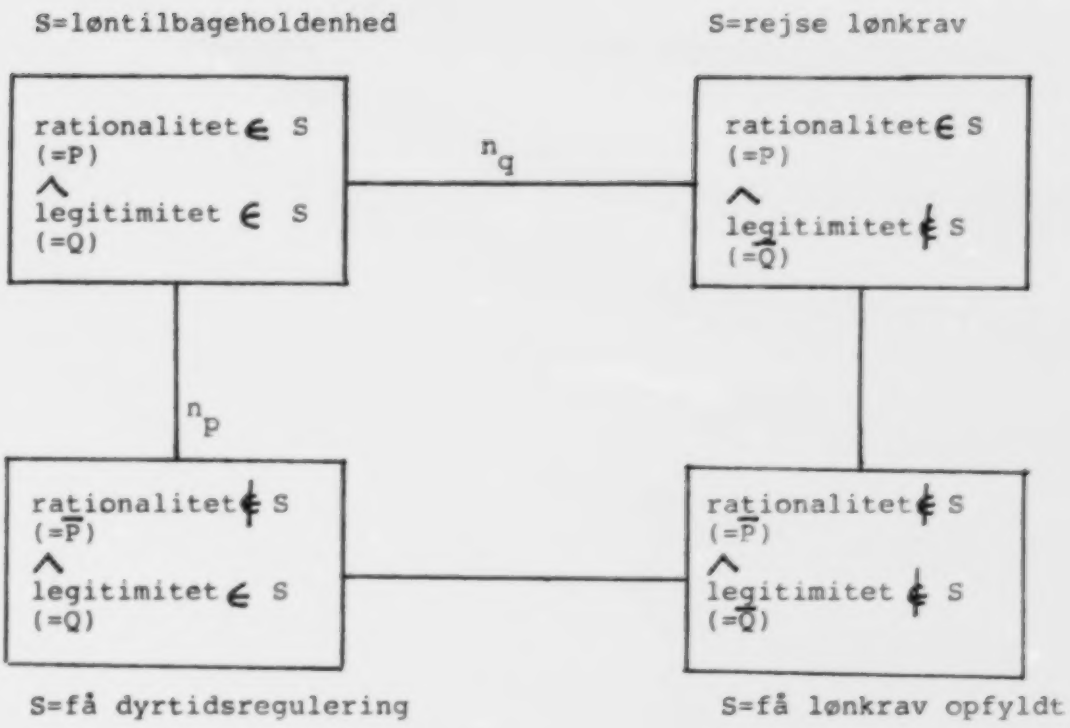

Fig. 8

Fig. 9

	sandhed	rigtighed	
emne	Forholdet mellem løninflation, profit og indgreb. Fig. 5	Alt tyder på.. ..en succesrig -evaluering. Kan man blot forhindre...	modtagerrelevant
	kriseårsag = lønnen (være) (jf. fig. 5-6)	årsagen bør fjernes → (bør) 'uantastet' fig. 8	ikke modtagerrelevant

Vi finder her et værdiunivers som er typisk for det blandingsøkonomiske samfunds legitimationssystem. Regeringsindgrebet (til fordel for kapitalsiden) anses for almeninteressen, mens arbejdersidens lønkrav anses for særinteresse og dermed for illegitime. Regeringens politiske indgreb udtrykker almeninteressen, særinteresserne (eller rettere: særinteressen, for i denne tekst er der ikke flere særinteresser der er værd at tale om) bør bøje sig. Heri ligger der ikke noget nyt. Det nye i legitimationssystemet i forhold til den klassiske borgerlige offentlighed, er at økonomien ikke længere af sig selv fungerer i almeninteressen. Særinteressernes brydning fører ikke længere til deres egen ophævelse. Systemet er ikke længere selvregulerende og selvlegitimerende. Staten må sikre almeninteressen.

Vi har nu været rundt i tekstens emnestrukturer, både i dens sandhedsdimension og i dens rigtighedsdimension, på dens fremsættende niveau og på dens forudsætningsniveau. Man kunne udfylde fig. 1 som fig. 9.

Fra almene lovmæssigheder til partikulære forudsigelser.

Jeg vil nu inddrage de to andre fremstillinger af det samme emne: en nationaløkonomisk lærebog (Nørgård 1980), oh en konkurrerende avis' fremstilling (Politikens). Det drejer sig om tekster som man kan forvente vil svare til analyseteksten i politisk grundholdning.

Den nationaløkonomiske tekst fra lærebogen siger blandt andet følgende om devaluering:

> Valutaindtægterne får en tendens til at stige, fordi eksporten af varer og tjenesteydelser stimuleres. Eksportørerne kan nedsætte priserne regnet i udenlandsk valuta, uden at eksportprisen regnet i kroner bliver lavere end før devalueringen, og kan således bedre konkurrere på de udenlandske markeder. Holder eksportørerne samme priser i udenlandsk valuta, får de flere kroner pr. ekspor-

> teret enhed, hvilket giver bedre rentabilitet og tilskynder til større produktion og salg. Tilskyndelsen til at nedsætte prisen på eksportmarkederne er som hovedregel størst på markeder, hvor efterspørgslen efter de danske eksportvarer er elastisk (priselasticitet numerisk større end ÷ 1).
>
> (Nørgård 1980: 254)

Jeg bruger her Nørgård til at åbne et nyt niveau i tekstanalysen med, nemlig problematiseringen af teksten i dens sandheds-, vederhæftigheds- og rigtighedsdimension, specielt dens emnerelevans. Der er to problemstillinger: Den ene problemstilling har at gøre med de empiriske betingelser for at eksportørerne kan tænkes at ville nedsætte deres priser: problemet om den såkaldte priselasticitet. Det er et selektionsproblem i teksten som jeg skal vende tilbage til. Den anden problemstilling har at gøre med lærebogsformuleringernes karakter af almene økonomiske lovmæssigheder og erfaringssætninger. Nogle af dem har karakter af analytiske udsagn:

> Holder eksportørerne samme priser i udenlandsk valuta, får de flere kroner pr. eksporteret enhed, hvilket giver bedre rentabilitet (..)

Alt dette følger pr. definition af devaluering. Heroverfor finder man også egentlige empiriske lovmæssigheder eller tilnærmelser til det:

> Tilskyndelsen til at nedsætte prisen på eksportmarkederne er som hovedregel størst på markeder hvor efterspørgslen efter de danske eksportvarer er elastisk (priselasticitet numerisk større end ÷ 1).

Det der interesserer mig her er muligheden for empirisk forankring. En undersøgelse af priselasticiteter for danske produkter kunne indgå i en argumentation for om det er sandsynligt eller ej at eksportørerne vil nedsætte priserne.

I Politikens pendant til analyseteksten (Politiken 30.11. 1979) skiftes der mellem generiske udsagn om hvad følgerne er af en devaluering, og partikulære udsagn. Fordelingen af partikulære forudsigelser og generiske udsagn er interessant. De partikulære udsagn handler om den faldende realløn:

> Devalueringen betyder at alle importerede varer fra de øvrige EMS-lande bliver fem procent dyrere. Og da ca. halvdelen af vores samlede import kommer fra disse lande er det noget forbrugerne vil komme til at mærke i de kommende måneder.
>
> (Ny taktik om kronekursen. Politiken 30.11.1979. mk. krone)

Konsekvenserne for eksportørernes indtjening gengives derimod i generiske sætninger. Her formidles den nationaløkonomiske lærebogs grundsætninger videre. Der gives ikke partikulære forudsigelser.

> Ofte vælger eksportørerne imidlertid at sætte varepriserne ned i udlandet, (...) Til gengæld vil en devaluering gavne beskæftigelsen med det samme, fordi den større indtjening i eksporterhvervene stimulerer til nyansættelser.

(Man kan gætte på at fordelingen af disse udsagnstyper afspejler journalisternes viden om vanskelighederne ved at forudsige noget præcist om udviklingen i beskæftigelse, eksportpriser og investeringer. Det er kun indtjening og reallønsfald der lader sig præcist forudsige).

Vi kan nu via denne sammenligning bestemme et vigtigt tekstligt træk i analyseteksten. Den skelner for det første ikke mellem nationaløkonomiske lovmæssigheder og partikulære forudsigelser, men den fremstiller det hele som partikulære forudsigelser:

Betalingsbalancen vil langsomt forbedres som følge af den forbedrede konkurrencesituation for dansk erhvervsliv. I første omgang vil kronenedskrivningen på tilsammen 10 pct. inden for de sidste to måneder betyde, at eksportørerne får øget deres indtjening. I næste omgang vil nogle af eksportørerne nedsætte deres priser i udlandet og derved kunne vinde markedsandele.

(61 - 74)

Denne formulering er en rent stilistisk variation af de generiske formuleringer. I stdet for det generiske en devaluering står der her: (I første omgang vil) kronenedskrivningen på tilsammen 10 pct. inden for de sidste to måneder). Det grammatiske subjekt er nu et referentielt NP med flere empiriske bestemmelser: Der tales nu om den specifikke devaluering. Det grammatiske objekt at eksportørerne får øget deres indtjening kan derimod godt være lærebogens generiske niveau. Denne indsættelse af et specifikt NP i stedet for det generiske er altid mulig når udsagnet i sin generiske form er analytisk. Man kan støde på løver der ikke er farlige, men ikke på devalueringer der ikke gav øget eksportørprofit.

Denne indsættelse af empirisk bestemte, specifikke NPer i stedet for generiske NPer, er der ét eksempel til på, i afsnittet om de sikre følgevirkninger (l. 25-125), nemlig (99) kronejusteringen. Også her er der tale om indsættelse af et NP med specifik reference i stedet for et generisk, uden at udsagnet i øvrigt forankres i virkeligheden.

Der er derimod ikke tale om en rent analytisk påstand i næste linje:

I næste omgang vil nogle af eksportørerne nedsætte deres priser i udlandet (..).

Men det empiriske indhold er stærkt begrænset. Forudsigelsen vil være sand hvis blot én (eller blot to; men denne diskus-

sion er ligegyldig her) af eksportørerne nedsætter priserne, og det vil med 99 pct. sikkerhed blive tilfældet. Også her er der tale om en stilistisk omarbejdning af en nationaløkonomisk lærebog, ikke om en analyse af den empiriske situation for dansk økonomi, eller af de sandsynlige virkninger af indgrebet. Teksten udelader helt de empiriske forankringspunkter. Problemet omkring priselasticitet udelades helt, og teksten inddrager ikke empirisk viden om hvordan danske eksportører tidligere har reageret. Man kan betvivle at den er tilstrækkelig godt forankret i virkeligheden.

Jeg kan nu også besvare det spørgsmål jeg stillede i analysens begyndelse: Hvorfor er kompositionen af (25-125) så tilsyneladende uklar? Det der sker er at afsenderen tager udgangspunkt i sikre (analytiske) forudsigelser (historien om D-Mark-prisen (25-40), sml. (79-84), hvor importpriserne stiger 2 pct. fordi kronen til at begynde med falder 2 pct.). Dernæst kommer der et afsnit med større empirisk forankring (fare for rentestigning fordi renten er steget i udlandet). Men i (62-75) er der næsten ingen empirisk forankring, ud over den stilistiske. Dem empiriske forankring der mangler i disse afgørende passager, prøver afsenderen at fremkalde en rent stilistisk illusion af. Afsenderen dumper til eksamen i vederhæftighed.

Den stilistiske konklusion: 'Udsigt til forbedring af vor konkurrenceevne er en stilistisk variant af den nationaløkonomiske lærebogs fremstillingsmåde, med den funktion at

(a) fremstille den økonomiske udvikling som partikulært forudsigelig,

(b) udviske forskellen mellem empiriske forudsigelser og analytiske udsagn, og derved få prisstigning på D-Mark, reallønsfald og profitforøgelse på den ene side, beskæftigelsesstigning og stigende investeringer på den anden side, til at fremstå som lige forudsigelige.

Videnskab og politik (Tekstens legitimerende funktion II).

De forudsigelige virkninger af devalueringen står i teksten i modsætning til de ikke-forudsigelige: afsnit (25-125) i modsætning til afsnit (125-147). På tekstens performativiske niveau kan kontrasten aflæses i modsætningen mellem de konsekvenser der fremstilles som sikre vs. de konsekvenser der fremstilles som usikre, fx:

> Betalingsbalancen vil langsomt forbedres som følge af den forbedrede konkurrenceevne (..)

Dette udsagn er en konstatering uden forbehold, i modsætning til:

> Helt afgørende for devalueringens succes bliver det, om regeringen og Folketinget nu kan forhindre en opblussen af løn-inflationen i Danmark.

Det forbehold der udtrykkes her skyldes som vi har set at forudsætningen for succes er social accept: Folketingets vedtagelse og LOs accept af følgelovgivningen. Økonomisk viden er ikke nok for regeringen, der skal politisk accept til.

Vi kan nu formulere det stilistiske niveaus bidrag til tekstens tematik. I denne teksts sammenhæng er de to typer indgreb (devaluering og lønpolitik) koblet med modsætningen mellem teknisk beherskelse på den ene side, og sociale relationer og handlinger (praksis) på den anden side.

Teknisk beherskelse skal her forstås som beherskelse af verden på grundlag af viden om forudsigelige konsekvenser af bestemte handlinger. Denne teksts centrale ideologiske greb er at fremstille økonomiske indgreb som principielt instrumentelle handlinger (Habermas 1968). Den sociale forhindring for den økonomiske videnskabelighed er lønarbejdersidens faglige organisationer: Kun deres beslutninger er relevante for devalueringens succes, resten er forudsigeligt.

Denne analyse understreger igen nødvendigheden af at opfatte temaer som relevansstrukturer. En analyse der blot registrerede hvem der omtales i teksten som beslutningstagere, ville nå til det resultat af både LO, regeringen og eksportørerne var omtalt som beslutningstagere. Også eksportørerne optræder som Fillmore-agenter:

I næste omgang vil nogle af eksportørerne nedsætte (..)

Men det er tekstens forudsatte synspunkt at deres funktion som beslutningstagere er uden relevans for virkningen af det økonomiske indgreb. Det der tæller er konkurrenceevnen, og dette begreb defineres i tekstens sammenhæng som ækvivalent med forbedret indtjening:

(100) mens eksporterhvervene får bedre indtægter til gavn for beskæftigelsen.

(17) Det betyder et skub fremad for eksporterhvervene, (..)

Her er der et udgangspunkt for en problematisering af tekstens emnerelevans.

Problematisering af tekstens emnerelevans.

Analysen er nu nået til den kritiske dialog med tekstens synspunkt. Sålænge konkurrenceevnebegrebet defineres som forbedret indtjening implicerer det ikke noget om afsætningen af danske varer efter devalueringen. Men hvis man spørger til konkurrenceevnen som problemet om hvorvidt de danske varer (ikke eksportørerne) bliver bedre stillet på verdensmarkedet så bliver eksportørernes beslutninger pludselig vigtige. Kun hvis de nedsætter priserne kan man sige at devalueringen har givet dem mulighed for at sælge mere. Og her kommer så priselasticitetsproblemet ind igen som problemet om hvad prisnedsættelse betyder for afsætningen. Det afgørende spørgsmål der problematiserer tekstens emnerelevans, er: Ansætter ar-

bejdsgivere flere folk hvis de ikke regner med at kunne producere og sælge flere varer? Det er markedets størrelse der er afgørende for beskæftigelsen, ikke indtjeningen alene. Den øgede profit bliver kun omsat i investeringer og nyansættelser, hvis arbejdsgiverne mener der kan sælges mere.

Set i dette lys kan man sige at det er en emnerelevanskritik man foretager når man påpeger det påfaldende i formuleringen

(71) I næste omgang vil nogle af eksportørerne nedsætte (..)

Er dette udsagn både sandt og relevant? Afsenderen kan kun fastholde at det er relevant, hvis han hævder at procentdelen af eksportører der nedsætter, ikke spiller nogen rolle for indgrebets succes. Og læseren kan således føres til at rejse vederhæftighedsproblemet: Er afsenderens synspunkt som teksten fremstiller det, eller bruges formuleringen (71) snarest til at undgå en problemstilling der er problematisk for hele tekstens begrebsverden? Hvis man medgiver at udsigten til at vinde markedsandele er vigtig, så bliver det vigtigt hvad arbejdsgiverne beslutter; og så bryder tekstens modsætning mellem teknisk beherskelse og social overenskomst sammen: Arbejdsgiverne kommer ind i problemstillingen som det de også er i virkeligheden: helt centrale beslutningstagere, hvis handlinger kan være alt andet end lette at forudsige. Økonomien fremstår da som sociale relationer, og helt andre relevansstrukturer bliver nødvendige.

Konklusion.

Teksten opfatter altså økonomiske problemer som resultatet af for høj løn, og regeringens opgave som at råde bod på skaden. Og den opfatter nationaløkonomiens opgave som at være det videnskabelige grundlag for præcise indgreb med forudsigelige virkninger. Det eneste der kan komme i vejen, er

lønmodtagernes organisationer, der kan tænkes ikke at opfatte den videnskabelige økonomis rationalitet.

Man kan antage at denne tankefigur er en typisk og vigtig del af et blandingsøkonomisk samfunds legitimationssystem. Hvis man med Habermas antager at samfundet nu især legitimeres gennem dets politiske institutioners funktioner (det universelle, men formelle demokrati), så er det nu vigtigt at kunne hævde at regeringen har mulighed for rationel beherskelse af økonomien. Og det forudsætter at der ikke findes beslutningstagere af betydning i økonomien. Når arbejdsgivere således ikke er relevante beslutningstagere, kan LOs indflydelse beskrives som en forhindring for den demokratisk legitimerede regerings rationelle justering af markedet, et fremmedlegeme i en ellers kontrollerbar økonomi.

Det var konklusionen om tekstens betydningsuniverser og funktionalitet. Men vi har jo faktisk redet to heste på én gang, og vi må huske at sætte dem begge to i stald.

Teksters temaer er emnerelevansstrukturer. De er resultatet af en semantisk analyse der fastlægger de i tekstens sammenhæng relevante betydninger. Lad mig minde om ordet løninflations betydninger som de blev fastlagt i analysen:
(1) Ordet er 'født' med et bestemt perspektiv: omkostningsperspektivet. At bruge ordet betyder at binde sig til at dette perspektiv er det relevante(leksikalsk relevansstruktur).
(2)Ordet lukkes ved sine relationer til en række andre ord (tematisk relevansstruktur).

Temaer er ikke modtagerrelevansstrukturer, men opstillingen af dem kan forudsætte modtagerrelevansanalysen.

Temaer er påstande om emnerelevans og som sådan kan de være afsæt for en kritik af teksters diskursberedskab.

NOTER

I. RELEVANS

1) Se henvisninger i Andersson och Furberg: Språk och påverkan.
2) Grice peger selv på muligheden for denne reduktion. De to maximer er imidlertid ikke identiske. Det er bl.a. denne artikels pointe at vise det.
3) Jens Allwood har i en artikel om ytringsrelevans draget et lignende skel mellem 'utterance relevance' og 'content relevance'. Allwood (1983).
4) Drejebøger er ganske vist regler for handlinger, men de er udtryk for kreativitet og kunstnerisk skaben, ikke for samfundsskabt standardisering.
5) MAINCONs synes at være identiske med konstituerende regler i Searles forstand, if. Speech Acts 1969.
6) I det mindste kan man sige at det er et æstetisk og filosofisk problem om og hvilken virkelighedsforpligtelse litteraturen har.
7) Watzlawick m.fl. taler i Pragmatics of Human Communication on "axioms of communication".
   Disse kommunikative axiomer er sprogspilsuafhængige universalier: En udførlig behandling af de sprogspilsuafhængige regler måtte som Watzlawick m.fl. inddrage reglerne for relationskommunikation og punktuering.
8) Jeg ser her bort fra kompositioners eventuelle poetiske funktion, også i ikke-fiktive tekster. Et glimrende eksempel på en analyse af kompositioners poetiske funktion kan man finde i Peter Brask (1983).

II. TEKNIK OG TALEHANDLINGER SOM IDEOLOGI

1) En kortere version af dette papir er trykt i Proceedings from the 5th International Conference in Scandinavian and General Linguistics. Århus 1984.

2) Se fx Cathrine Fabricius-Hansen (1975)

3) Begrebet tema bruger jeg i en bredere betydning end den litterære analysetradition det stammer fra. Der bruges det om semiske modsætnings- og modsigelsesrelationer mellem binært artikulerede størrelser. Her anvender jeg det også om grupper af leksikalske enheder der er forbundet ved andre relationer, her kausalitet og forandring. Begrundelsen er at det i denne tekst faktisk er den slags relationer der definerer ordene indbyrdes.

Jeg gør ikke nogen pointe ud af hvordan disse temaer bør repræsenteres. Fig. 5 benytter semantisk rolleteori. Svagheden i Fig. 5 er at den ikke rigtig får rekursiviteten i systemet med: Fig. 5 skal læses sådan at man principielt kan begynde hvor som helst og altså også gå fra 4. til 1. Peter Brask har foreslået nedenstående repræsentation. Den har den fordel at den både indfanger rekursiviteten og den 'omvendte proportionalitet' mellem profit og realløn.

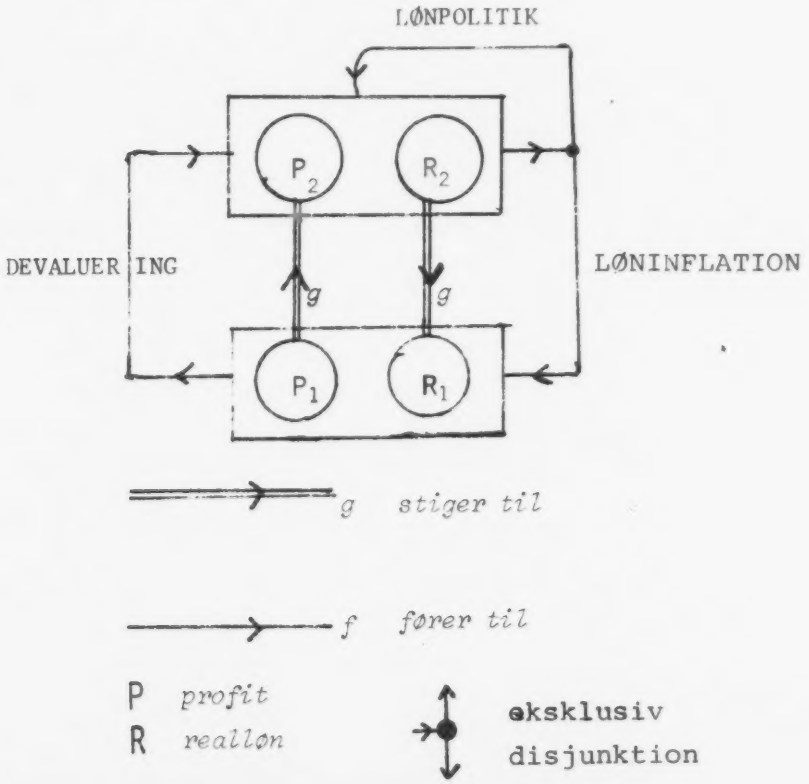

LITTERATUR:

Allwood, Jens 1983: On Relevance in Spoken Interaction. Ms. Dept. of Linguistics. Göteborg.

Andersen, John E. 1980: Hvad hedder egentlig Berufsverbot på russisk? I: Harder og Poulsen (udg.) 69-77.

Andersson, J. og Mats Furberg 1969: Sprog og påvirkning. København.

Berger, P. og Thomas Luckmann 1966: The Social Construction of Reality. New York. Her citeret efter udgaven i Peregrine Books 1979. Norwich.

Brask, Peter 1974: Tekst og tolkning. Første del. Bind 1-2. Roskilde.

Brask, Peter 1979: Model Groups and Composition Systems. I: Johansen, Jørgen Dines og Morten Nøjgaard (udg.): Danish Semiotics. Orbis Litterarum Supplement no. 4. Copenhagen.

Brask, Peter 1983: Om En Landsbydegns Dagbog. 1-2. København.

Brask, Peter 1984: Om temasystemer (Ms.). Udk. i NyS 15, 1985. København.

Chafe, Wallace L. 1976: Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics, and Point of View. I: Charles Li (udg.): Subject and Topic. New York.

Dansk Arbejdsgiverforening 1981: Løn og samfundsøkonomi. Pjece.

Dencik, Peter og Per Kongshøj Madsen 1978: Krise og krisepolitik. København.

Fabricius-Hansen, Cathrine 1975: Transformative, intransformative und kursive Verben. Linguistische Arbeiten 26. Tübingen.

Grice, H.P. 1975: Logic and Conversation. I: Cole and Morgan (udg.): Syntax and Semantics 3. Speech Acts. New York.

Habermas, Jürgen 1968: Erkenntnis und Interesse. Frankfurt.

Habermas, Jürgen 1971: Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz. I: Habermas/Luhmann (udg.): Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie - was leistet die Systemforschung?

Habermas, Jürgen 1976: Was heisst Universalpragmatik? I: K. O. Apel (udg.): Sprachpragmatik. Frankfurt.
Hansen, Aage 1927: Bestemt og ubestemt Substantiv. København.
Harder, Peter 1980: Møveri. I: Harder og Poulsen (udg.). 13-28.
Harder, Peter og Arne Poulsen (udg.) 1980: Hvad går vi ud fra? Om forudsætninger i sprog og handling. København.
Harder, Peter og Christian Kock 1976: The Theory of Presupposition Failure. Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague XVII. København.
Heltoft, Lars og John E. Andersen 1979: Tekstanalyse - 10 år efter. Om at bevare fatningen når lampen lyser. NyS 10/11. København.
Jakobsen, Roman 1960: Closing Statement. Linguistics and Poetics. I: Thomas Sebeok (udg.): Style in Language. MIT.
Kristensen, Thorkil 1980: Inflation og arbejdsløshed. København.
McCarthy, Thomas 1978: The Critical Theory of Jürgen Habermas. MIT.
Mortensen, Arne Thing 1983: Om att förstå vad någon säger. I: Ulf Teleman (udg.): Tal och tanke. Lund. 125-46.
Nørgaard, Helge 1980: Nationaløkonomi. 5. udgave. København.
Schank, R. og R. Abelson 1977: Scripts, Plans, Goals and Understanding. Hillsdale, N.J.
Togeby, Ole og Henning V. Jensen 1981: Brug sproget. København.
Togeby, Ole 1983: Hvis man havde tid.. Kursiv. Meddelelser fra dansklærerforeningen 1983,2.
Togeby, Ole 1983: The Structure of the Joke. I: Fred Karlsson (udg.): Papers from the 7th Scandinavian Conference of Linguistics. Helsingfors.
Watzlawick, Paul et.al. 1968: Pragmatics of Human Communication. London.

MENINGSPRODUKTION OG LEGITIMATION.

Bemærkninger til "Udsigt til forbedring af vor konkurrenceevne". Berlingske Tidende 30.11.1979. Frank Dahlgaard.

Uwe Geist.

Forord.

Nu har jeg puslet med denne tekst i månedsvis, er begyndt at stirre mig blind på detailler og hvis det store overblik nogensinde har været der, så er det altså godt og grundigt blevet væk.

Derfor må det være på tide nu at få sagen afsluttet, ud til andre med den, se om der overhovedet er noget kød på den. Jeg kan sgu snart ikke se det mere - selv om jeg stadig synes det er skægt at finde nye ting og opdage nye forbindelser.

Nu velan! Hvad har egentlig slået mig ved teksten? Hvad har jeg villet vise i den, med den?

Indledning.

Det jeg så ved teksten, var - billedlig talt - bevægelser fra noget til noget andet, en bearbejdning, omformning. Et arbejde, en slags kamp med en "materie" - og materien er i denne forbindelse bevidsthedsindhold. - Det er for det første disse bevægelser jeg vil prøve at vise, prøve at rekonstruere dette arbejde, denne produktion af betydning.

For det mener jeg en tekst er: handling, bearbejdning, produktion af "ny" - eller mere - betydning ud af andre, tidligere betydninger. Meningsgivning. - Som alt andet arbejde er altså også betydningsproduktionen overskridende. Den bruger materien til at skabe noget som ikke har været der, men som har været intenderet af det producerende subjekt. Handling

og intention hænger således nøje sammen.

Enhver tekst forholder sig altså - som produkt af en (intenderet) handling - til to sider: til det råstof der er arbejdet med i den, det bevidsthedsmæssige udgangspunkt, og til det intenderede mål der styrer arbejdet. Teksten er spændt ud mellem disse to poler, begge er de repræsenteret i teksten, teksten er bevægelsen fra "materie" til "ide", dvs. fra givne bevidsthedsindhold til nye, andre. Teksten rummer dem i en dobbelthed som den søger at overvinde.

En kort bemærkning til "nye" bevidsthedsindhold. Som man ser, har jeg også forsøgt mig med ordet "andre". Jeg mener nye, andre i forhold til de bevidsthedsindhold som teksten tager udgangspunkt i og søger at omforme - og ikke nye i betydningen: aldrig før sete. Tværtimod er uhyre meget meningsproduktion mere eller mindre rent assimilerende. Det er formning, tolkning af - ja, undskyld mig - nye givne bevidsthedsindhold efter gamle forståelsesmønstre. En indpasning af reelt nyt i eksisterende former. Men også det er arbejde, meningsproduktion, overskridelse af givne bevidsthedsindhold.

Jeg vil altså for det første beskæftige mig med overskridelsen og den dobbelte orientering den rummer - mod udgangspunkt og mål.

For det andet vil jeg se på denne specielle teksts funktion som legitimerende et bestemt økonomisk-politisk system og et af dette systems udslag: en devaluering.

At legitimere - at retfærdiggøre - kan i vores sammenhæng også forstås som: at fremstille som meningsfuldt. For at fremstille noget som meningsfuldt, betyder ikke bare at fremstille det forståeligt, sådan at der er sammenhæng og mening i det. Det betyder også at fremstille det som værende i overensstemmelse med grundlæggende normer og værdier i samfundet, sådan at det fremstår som noget formålstjenligt. Mening skal så

altså ikke bare opfattes som (neutral) forståelighed, men også som en positiv forankring i interesser og behov. Det er i den forstand, legitimere betyder at tillægge en mening, gøre meningsfuldt.

På denne måde er der åbenbart en indre sammenhæng i mine forskellige interesser i teksten. Tekstens legitimerende funktion kan ses som et specielt og til og med meget tydeligt eksempel på den generelle mekanisme i en tekst: at producere mening. Og også legitimeringen må altså forstås som en bevægelse: fra noget tilsyneladende meningsløst til noget forholdsvis meningsfuldt. Og også her vil vi altså i teksten kunne støde på denne bevægelses dobbelte tilknytning: bagud - til det der skal gøres meningsfuldt, eventuelt ved først at blive gjort meningsløst - og frem til - til den mening det tillægges.

Jeg vil i det følgende se på tre forskellige elementer i teksten: et aspekt ved tekstens univers - devalueringens persongalleri (navnlig ud fra en analyse af billederne), den selvopfattelse teksten " foreslår eller tilbyder sin modtager og det formål teksten forfølger, tekstens handlingsaspekt.

Hvorfor er det kun Schlüter der smiler? Tekstens personer. Det hele er såmænd forholdsvis banalt. Billederne i vores tekst og billedteksterne kan tjene som eksempel for hvad jeg har teoretiseret over. Hvilket bevidsthedsindhold bearbejder de? Til hvad? Og hvordan?

Det givne bevidsthedsindhold kunne f.eks. stå på forsiden af avisen: Kronen devalueret med 5%. Så ved man den er blevet mindre værd - i det mindste når man skal veksle penge. Desuden ved man (måske) også at det i dette tilfælde er en socialdemokratisk regering der gennemfører devalueringen.

Og hvad så med billederne? De giver et noget andet billede (- undskyld!).

Billederne og billedteksterne beskriver en del af den virkelighed artiklen præsenterer sine læsere for. De "beskriver" aspekter ved den politiske beslutning til devaluering. Og de beskriver den på en ganske bestemt måde, ud fra ganske bestemte formål, i en bestemt mening. Lad os se på dem.

Beskæring, opsætning, etc.

Det drejer sig om tre lange, smalle, forholdsvis mørke billeder, sat op direkte ved siden af hinanden som et triptykon, Poul Schlüter i midten, Gert Petersen på venstre og Knud Heinesen på højre side. Jesus og de to røvere på korset? Billederne viser mændene i næsten hel figur, skåret over et sted på benene. Schlüter i midten er imidlertid rykket klart længere frem, fylder mere på sit billede, er tættest ved os og derved perspektivisk større end Gert Petersen og Knud Heinesen. De er til gengæld taget lidt mere på distance og derfor mindre på deres billeder således at baggrunden bliver en anelse mere dominerende end i Schlüters billede. Hovedeffekten er at ansigterne kommer til at danne hjørnerne i en trekant i den tredje dimension, med Schlüters forrest, størst, tættest ved læserne. Indtrykket bliver yderligere forstærket af at Schlüters ansigt er mest direkte vendt ud mod læserne, mens Gert Petersens og Knud Heinesens ansigter mere vender væk fra midten - og læserne - hhv. til venstre og til højre.

Situation/handling/forhold til kameraet.

Der er "handling" på alle tre billeder. Mændene gør noget. Og det de først og fremmest gør, er at forholde sig til kameraet, vel at mærke pressefotografens kamera, offentlighedens øje - og dermed offentligheden, de almindelige borgere, læserne, os.

Schlüter stiller sig beredvilligt til disposition for kameraet, er standset op i en fremilen - hvad kropsretningen, den

let åbne frakke og den let foroverbøjede holdning fortæller os - kigger lige ind i linsen og hilser os med et bredt smil.

Gert Petersen derimod synes nærmest at vende sig aggressivt truende og afvisende mod kameraet.

Og Knud Heinesen skridter utilgængelig for os forbi. Han ikke ligefrem ignorerer kameraet, men indlader sig ikke på nogen måde med det. Vi får kun lige akkurat et blik.

Holdning, ansigtsudtryk, bevægelser.

Schlüter står rolig og afslappet, ikke direkte med front mod os, men netop visende os opmærksomhed ved at dreje ansigtet hen imod os. Han smiler uforbeholdent - bredt og med adskilte læber, og med øjnene. Hans en anelse foroverbøjede holdning signaliserer yderligere det forekommende, tjenstvillige, uden at det slår om i det servile.

Gert Petersen holder hovedet højt, skyder brystet frem, kroppen er vredet i næsten 90 grader, armen og hånden krampagtigt bøjet. Det hele er ude af balance (- han er taget midt i en bevægelse på vej ind ad en dør). Munden er åben, brilleglassene lyner og der er ikke spor af et smil eller venlighed i hans ansigtsudtryk.

Heinesen hverken smiler eller raser, hverken står stille eller farer frem. I modsætning til begge de to andre er han lukket - munden er lukket, venstre hånd holder frakken lukket foran, ansigtet røber ikke nogen sindsbevægelse af nogen art. Der er noget stift, utilnærmeligt over hans meget ranke holdning, de let adskilte fingre der samler frakken og den unaturlige måde højrearmen hænger lige ned på. Utilnærmelig og utilpas ved situationen?

Påklædning.

Indtrykket bliver understreget af påklædningen.

Schlüter er i let åben frakke, grå bukser, lys skjorte, slips - uprætentiøs elegance, funktionærernes og folketingets arbejdstøj.

Gert Petersen er i ternet skjorte, vidtåben striktrøje, overfrakke og fløjsbukser - taget "på sengen" eller bare i sin evindelige arbejderuniform?

Knud Heinesen "i smoking" - som det udtrykkeligt fremhæves i underteksten - og med en stor cigar hængende i hånden: forstyrret i det højere selskabsliv? Så dét beskæftiger ledende socialdemokrater sig med i landets skæbnetimer.

Konklusion på billederne.

Alle de gennemgåede detailler er resultater af formning eller redigering og dermed meningsgivning. For:
- Billederne er valgt ud. Fotografen er givetvis kommet hjem med en eller flere ruller film. Men udgangsmængden er ikke engang bare alle fotografens billeder fra den dag, det er f.eks. også alle de billeder Berlingske kan skaffe af alle de politikere som den aften mødte op hos Ivar Nørgaard. Så kan man også sige at f.eks. påklædningen indgår som redigeret moment - man havde jo principielt kunnet vælge arkivbilleder hvor de samme politikere var fotograferet i noget andet tøj.
- Billederne er desuden klippet til, forstørret, formindsket, etc., således at emnet fylder på en ganske bestemt måde på billedet.
- Og endelig indgår billederne i et lay-out; de komponeres med hinanden, med teksten, etc. og forsynes eventuelt med billedtekster.

Billederne er altså meningsproduktion og jeg analyserer dem som sådan, som led i tekstens samlede meningsproduktion.

Problemet for Berlingeren som borgerlig avis er at det er en socialdemokratisk regering, der gennemfører denne rosværdige devaluering. Det er ikke - eller bør i hvert fald ikke være - meningsfuldt for Berlingerens læsere. Og tekstens meningsgivende arbejde starter derfor med nedbrydningen af en potentielt givet sammenhængsforståelse. - Vi kan iagttage to ting: det er ikke regeringen, men folketinget der får tillagt betydningen for devalueringen, og socialdemokratiet fremstilles som splittet.

Hvordan?

For det første bliver regeringen gjort usynlig. Den nævnes stort set ikke. Devalueringen og beslutningen om den er agensløs i teksten. Det tætteste vi kan komme en agens, er "vi ... nedjusterede kronekursen" og "dansk devaluering" (= Danmark devaluerer). Ikke et ord om regering eller finansminister. Kun en eneste gang optræder "regering" i teksten (140) og da i en forbindelse hvor der svinger en lille tvivl med angående regeringens evne til at kunne fastholde devalueringens gunstige virkninger, og desuden koblet med "folketinget" som en ligeså væsentlig part i sagen. Ellers er den ikke tilstede i teksten - og heller ikke i billederne, hvad der måske er endnu mere påfaldende. For her er afbildet 3 centralt placerede folketingspolitikere - "på vej til Ivar Nørgaard i aftes" som det ligesom et omkvæd lyder i undertekste rne. Men ikke Ivar Nørgaard selv - økonomiministeren, manden der iværksætter devalueringen. Han forbliver usynlig, men på en anden måde usynlig end den socialdemokratiske regering som bare slet ikke er der. Han bliver nævnt, men ikke vist. Han smelter sammen med devalueringen, afpersonaliseres, reduceres til den instans der meddeler devalueringen. Og det er ikke uinteresant netop i forbindelse med den udprægede personificering af det politiske spil omkring devalueringen som jeg senere vil komme ind på.

Det der derimod bliver vist, er nogle af Folketingets leden-

de skikkelser: formændene for et centralt højrefløjsparti, et centralt venstrefløjsparti og regeringspartiet. De vises i deres reaktion på meddelelsen om devalueringen. Og her etableres så bl.a. splittelsen af socialdemokratiet: også Knud Heinesen er - som repræsentant for partiets Folketingsgruppe - på vej til Ivar Nørgaard, og det med et meget stift, fjernt og afvisende udtryk i ansigtet. Er det ikke underligt? Han er åbenbart ikke særlig glad for sin regerende partifælles beslutning om en devaluering.

Og dermed har vi overstået nedbrydningen af en potentiel sammenhængsforståelse og er godt på vej ind i opbygningen af en ny.

For én der tydeligt er glad for og lettet over devalueringen - det er Poul Schlüter. En beskeden, men lykkelig sejrherre der kommer for at få sin belønning. Han bliver - i aktantmodellens termer - helten, subjektet der får princessen (devalueringen) af kongen (Ivar Nørgaard) til trods for skurkenes (Gert Petersens og Knud Heinesens) onde ränker. Eller i offentlighedsteoretiske termer: offentligheden, det parlamentariske demokrati (Folketinget) har vist at fornuften i sidste ende sejrer; staten, regeringsmagten har bøjet sig og meddeler nu devalueringen - bl.a. til sit eget politiske bagland som reagerer fra indædt (Knud Heinesen) til rasende (Gert Petersen), dvs. ikke rationelt, men emotionelt.

Man skal være opmærksom på at heller ikke partierne nævnes - der nævnes kun navne. Jeg har spekuleret over det længe og tror at der i hvert fald findes to forklaringsmuligheder som ikke udelukker hinanden. - For det første er det måske for farligt overhovedet at nævne specielt socialdemokratiet. Navnet, ordet, begrebet vil uvægerligt associeres med "siddende regering" og dermed gøre forskydningen af hovedvægten til Folketinget og videre til Poul Schlüter vanskelig. Og for det andet vil partibetegnelser måske aktualisere forestillinger om principielle politisk-økonomiske interesser som partierne

repræsenterer - noget som vi senere skal se - bestemt ikke skal aktualiseres. Der er ikke tale om forskellige, men om en og kun en fællesinteresse i devalueringen. For devalueringen - fortæller artiklen os - hører hjemme i økonomiens sfære som kører efter sine egne objektive lovmæssigheder som man ikke kan ændre på med holdninger, idealer og lignende, men som man må prøve at få det bedste ud af. Artiklen gør rede for en automatik og antyder ingen steder muligheden af forskellige opfattelser af devalueringen. Ved ikke at nævne partier, men kun navne, anbringes de principielle partipolitiske indstillinger på det personlige, i sidste ende irrelevante plan, fremstilles de som personlige egenskaber og attituder som aggressivitet, kværulanteri, stivhed og ligegladhed. At der snakkes om partipolitik - indirekte altså - kan der imidlertid ikke være nogen tvivl om. Forskydningen fra regering til Folketing og udvælgelsen af billederne viser det klart. De defineres imidlertid ligeledes indirekte ikke som interesserepræsentanter, men i forhold til evnen til at bruge sin fornuft og være retskaffen.

Væsentligt i vores forbindelse er at meningsgivningen sker "ubemærket", gedulgt - ikke åbent analyserende, diskuterende. Regeringen er der bare ikke, eller rettere sagt: er kun antydet i billedteksterne som en instans - Ivar Nørgaard som man er på vej til. Helt kan regeringen ikke mangle. Det var trods alt ikke Schlüter der tog selve beslutningen og førte den ud i livet. Men det er næsten den status han får. Og her er netop billederne meget vigtige. For de egner sig med deres binding til det konkret-sanselige netop til at erstatte en eksplicit argumentation. Og de står jo også i et klart modsætningsforhold til teksten iøvrigt. Ikke bare ved deres præsentation af enkelte, navngivne personer - hvor teksten kun taler om abstrakte økonomiske processer og deres aktører -, men også ved deres emotionalitet - hvor teksten giver sig sagligt-kontant i sin fremstilling af lovmæssigheder, fremstiller billederne Gert Petersen nærmest som slagsbror og

Knud Heinesen som en kold skid. Forbindelsen mellem disse modsætninger bliver aldrig eksplicit etableret, den får lov til at udspinde sig ad associative baner hvor signalerne er sat. Men de viser os klart at der bliver produceret mening, at mulige og tildels også mere umiddelbare sammenhængsopfattelser - at devalueringen er til fordel for nogle, men ikke for andre - nedbrydes. Deres repræsentanter latterliggøres, de afsløres i dette tilfælde af offentlighedens vågne øje en sen nattetime på vej til økonomiministeren som har sat dem stævne. Kun Schlüter har olie på sin lampe da Herren kalder. Kun han har grund til at smile.

Det er selve grundbevægelsen, betydningsproduktionen i en tekst: fra givne bevidsthedsindhold, over en nedbrydning af nogle forståelsessammenhænge, til en organisation og forståelse af dem. Altså f.eks. fra den socialdemokratiske regerings devaluering til Schlüters sejr. Væsentligt er at teksten er gjort fast i begge ender, at den selv skal gennemføre bevægelsen og at den derfor spænder over en dobbelthed som kan konstateres i teksten.

Den typiske danske familie.

Væsentlig er så selvfølgelig også at forbindelsen holder, at teksten ikke "knækker" midt over, at bevægelsen mislykkes. Det er det en tekst skal kunne: at holde sammen på, spænde over modsætningerne og i den forstand overvinde dem, etablere en sammenhængende helhed, legitimere overskridelsen af det givne, legitimere sig selv.

Der vil altså i teksten også være en anden dobbelthed: den mellem modsætningerne og en- eller helheden som teksten må

formidle imellem. Igen indgår begge sider i teksten: må modsætningerne være der for at kunne formidles.

Den i teksten etablerede helhed kaldes ofte tekstens univers. Og de midler der bruges til at etablere helheden, er tekstlingvistiske, stilistisk/retoriske organisationsprincipper og argumentation i den snævre betydning af ordet. Jeg vil i det følgende gøre rede for en dimension i tekstens univers: persongalleriet og den måde det i teksten er organiseret på. Jeg vil vise at der i struktureringen af den ligger en modsætning gemt, modsætningen mellem to struktureringsprincipper eller forståelsesmåder: den ene hvor personerne indgår i en struktur der domineres af en polarisering og den anden hvor personerne indgår i en struktur der er karakteriseret ved mange, forskellige og skiftende relationer. Og jeg vil vise hvordan denne modsætning håndteres og formidles i teksten.

Der antydes i teksten en generel opdeling af personer i tre store hovedgrupper: de økonomisk implicerede, dem der træffer økonomisk-politiske beslutninger, og eksperter. De økonomisk implicerede er stort set spundet ind i, underkastet økonomiens bevægelser; dem der træffer økonomisk-politiske beslutninger har muligheder for en vis justering af disse bevægelser, og eksperterne har indsigt i og kan til en vis grad forudsige dem. - Jeg vil ikke videre beskæftige mig med inddelingen på dette plan, men dog lige påpege den klassisk borgerlige adskillelse af privat/speciel (de implicerede) og offentlig/almen (de besluttende og eksperterne) og i handling (de implicerede og de besluttende) og teori (eksperterne). Det kun i forbifarten. Det jeg vil koncentrere mig om, er de økonomisk implicerede.

Der nævnes seks forskellige grupper af økonomisk implicerede i artiklen - i artiklens rækkefølge: eksporterhvervene, importerhvervene, den typiske danske familie, Danmark, hjemmemarkedsvirksomheder og landbruget. Der er ikke tale om en

fast struktureret, udtømmende, men tilsyneladende alligevel en meget godt dækkende opregning. De repræsenterer stort set Danmarks økonomiske liv, er integreret i et overgribende fællesskab: os. - Artiklen starter i dette fællesskab: "vor" (overskrift), "dansk" (1), "vi" (4). Men "vor (konkurrenceevne") bliver hurtigt udskiftet, først med "dansk erhvervsliv's internationale konkurrenceposition") (7-9) og siden med "danske eksportører" (10). Vi får altså en hierarkisering af grupperne, efter vigtigheden for "os", med eksporterhvervene som nerven, som det vigtigste i "vores" økonomiske liv (jvf. f.eks. også: "danske eksportører", men "importørerne"). - Så snart dette hierarkisk ordnede fællesskab er blevet etableret (ca. på 1.10), tematiserer artiklen en modsætning i det: modsætningen mellem eksportører og importører. Den bliver meget klart trukket op: inden for et punktum, markeret af "og omvendt" og af oppositionen "få": "må give" og pointeret af en vis parallelisme i eksport- og importørsætningen og af gentagelsen af "væsentlig(t)". (10-17) Dette er ikke bare den indledende, men klart tekstens (tilsyneladende) væsentligste modsætningsforhold i forbindelse med devalueringen. Den bliver igen i al udførlighed tematiseret ca. l. 70-90.

Dette er imidlertid ikke de eneste følger devalueringen får: også den "typiske danske families" (97) leveomkostninger stiger, "Danmarks udlandsgæld" (105) opskrives; det samme gælder "hjemmemarkedsvirksomheder der har optaget udlandslån" (111); "landbruget" derimod vil "få glæde" af devalueringen (131-132).

Der lægges således på ingen måde skjul på umiddelbare fordele og ulemper, men der gøres meget ud af deres brede og meget forskelligartede strøning og fordeling. Og det igen viser klart kompleksiteten og differentieringen i hele det økonomiske system - samfundets pluralisme. Og samtidigt understreges så integrationen i dette økonomiske system. For på lidt længere sigt udlignes de umiddelbare fordele og ulemper og i det lange løb vil det resultere i en generel "forbedring".

Eksportørerne får ganske vist "væsentlig mere" nu, men vil "i næste omgang ... nedsætte deres priser i udlandet" (70-74). Importørerne skal "betale væsentligt flere kroner" (14), men vil så sætte priserne op - eller rettere, med artiklens i denne sammenhæng betydeligt mere abstrakte formuleringer: "importvarer ... stiger i pris" (77-78), "prisstigninger på importen" (79-80) og "importprisstigningerne (øges)" (86-87) og "kommer oven i de i forvejen stærkt stigende importpriser" (89-91). - Den "typiske danske families" "realløn" gøres "mindre værd" (92); ja "udhules" (100), ligefrem - men det bliver nævnt at der kun er tale om én procent i forhold til den "fulde fem procents devaluering" (93-94). "Danmarks udlandsgæld opskrives" (105-106), "men dette forhold er nok så meget af bogholderimæssig natur" (108-110).

For visse "hjemmemarkedsvirksomheder ... bliver der dog tale om en yderst reel opskrivning af gældsbyrden" (111-115), men den udlignes trods alt af "udlandslånenes lave rente" (120-121). - Kun ved landbrugets glæde nævnes der ingen udlignende omstændigheder - men dem kan vel alle unde lidt medgang.

Der er således gennemgående og omhyggeligt gjort rede for forhold og processer som i nogen grad afbalancerer de umiddelbart meget forskellige følger af devalueringen - uden at forskelligheden ophæves.

Denne skildring af samfundet - som en differentieret, men i sidste ende integreret mangfoldighed af grupper - er en skildring af et pluralistisk samfund. Det er imidlertid ikke det eneste billede af samfundet som artiklen tegner.

Der er et andet billede som skimter igennem - ikke bare tilfældigvis og uforvarende, men nødvendigvis i forhold til artiklens overordnede formål (jeg kommer senere ind på det, jvf. s.16). Dette andet billede skildrer samfundet som polariseret.

Den ene pol har vi set introduceret med det samme: økonomiens spydspids, eksporterhvervene. Den anden pol er nu imidlertid ikke importørerne, men noget bag importørerne som foreløbigt antydes som "importefterspørgsel" (20-21) og som får en "dæmper" (20) ved devalueringen. Dæmperen er "påkrævet" (19), så her toner skurken frem som modsætning til heltene som er eksportvirksomhederne, dansk erhvervsliv. - I sidste ende viser det som her forsigtigt introduceres som påkrævet dæmper på importefterspørgslen, sig at være "reallønsnedgang" (143). Det er den eneste virkelig tilstrækkelige betingelse for en sanering af dansk økonomi: "Kun hvis reallønsnedgangen får lov at slå uantastet igennem, får erhvervene fuld glæde af devalueringen" (143-146). Koblingen mellem erhvervslivets redning og nedsættelsen af lønnen bliver imidlertid allerede etableret midt i artiklen, på et tidspunkt hvor den endnu ikke er reallønsnedgang, men en udhuling af reallønnen. Og koblingen foregår da også stadig meget forsigtigt, men dog åbenlyst med et "mens" (101), som eksplicit kun udtrykker samtidighed og også implicit snarere modsætning end betingelse. Vi er imidlertid allerede her klart på vej ud i en anden forståelse end den pluralistiske: den polariserende.

Det afgørende kunstgreb i artiklen er nu at holde den polariserende forståelse inden for den pluralistiske forståelses rammer - og det lykkes egentlig meget godt. Det lykkes ved at løn bliver koblet - ikke med lønmodtager - men med den "typiske danske familie". Den bliver med andre ord ikke koblet med arbejde, men med forbrug. Begrebet "løn"s associationsområde bliver altså skåret til så det omfatter "leveomkostninger" (95), "pris" (78), "efterspørgsel" (21), og dermed købekraft. - Det lykkes også ved at den typiske danske familie som lønnen kobles på, optræder som en af mange komponenter på en tilfældig midterplacering i opremsningen af de økonomisk implicerede. - Og det lykkes endelig ved at modsætningen mellem kapital og løn - i det øjeblik den begynder at tone renest frem ("Helt afgørende for devalueringens succes bliver

det, om regeringen og Folketinget nu kan forhindre en opblussen af løn-inflationen i Danmark") (138-143) - bliver forskudt til et helt andet plan. Der kommer pludselig en af de andre hovedgrupper (jvf. s.59) ind: de beslutningstagende. Forberedt af "EF-landene" (134) (her: = EF-parlamentet eller EF-administrationen) dukker "regeringen og Folketinget" (140) og "LO og den øvrige fagbevægelse" (151) frem. De skydes nu ind i modsætningsforholdet mellem kapital og løn og forplumrer forståelsen af den - ikke mindst ved at der siges at LO giver grønt lys for at lønnen kan holdes nede. Modsætningen forskydes til en vis grad ligefrem til en modsætning mellem "løn"-siden og regeringen og Folketinget. Det er dem der kan og skal tage kampen op mod "løn-inflationen". Det som tidligere var blevet fremstillet som processernes mekanik og lovmæssighed - som eksperterne (økonomerne) har indblik i - bliver her et spørgsmål om fornuft eller ufornuft. Og Folketinget opfordres til at handle fornuftigt, dvs. forhindre ufornuften i at udfolde sig ("opblussen af løninflationen" (141) - i lighed med "LO og den øvrige fagbevægelse" som allerede har taget konsekvensen af deres samfundsmæssige ansvar.

Derved bliver modsætningen mellem kapital og lønarbejde - i samme øjeblik som den etableres - igen frataget sin betydning. Og modsætningen forskydes endnu engang og bliver til modsætningen mellem "løn"-siden og samfundet som helhed, repræsenteret af regering og Folketing. Lønsiden - i andre meningssammenhænge i teksten koblet med så bred en samfundsmæssig gruppe som den "typiske danske familie" - bliver her til en udbryder i det integrerede system. En udbryder som har kunnet opnå privilegier ("dyrtidsordning" (155) og "det bevægelige lønsystem" (156)) som har befængt og svækket det nationaløkonomiske systems selvregulerende evne med "løninflation". Det bliver derfor nødvendigt for staten - repræsenterende helhedens interesse - at genoprette den tabte balance og den dermed forbundne selvregulerende evne. - Og dermed er vi tilbage i den integrerede pluralitet som en en-

kelt gruppe - "den typiske danske familie", forstået som lønmodtagerne - saboterer og presser ud i en polaritet.

Vi ser igen at ved at producere sin mening - samfundets pluralistiske struktur - kan teksten ikke undgå også, men ganske vist i forvrænget form, at tematisere det som udstilles som det meningsløse.

Hvorfor det overhovedet er nødvendigt at indføre en form for polariserende forståelse som kan true den integrerede, pluralistiske og som man må omgås uhyre varsomt og som man i sidste ende ophæver igen? For at kunne forklare det, må jeg yderligere gøre rede for en modsætning i teksten.

Opfordringen.

Jo, tekst var jo handling. Ikke en hvilkensomhelst handling, men bevidsthedshandling, og dermed principielt delhandling. Altid i sidste ende bundet til materielle handlingssammenhænge som den indgår i. - Det betyder ikke at bevidsthedshandlinger ikke kan opnå en meget vidtgående selvstændighed og indgå i meget komplekse sammenhænge og i komplekser med andre bevidsthedshandlinger. Det betyder bare at de har rødder tilbage i materielle handlingssammenhænge som man ikke kan se bort fra når man beskæftiger sig med bevidsthedshandlinger og deres karakteristikum: forståelse.

I vores tekst vil jeg i denne forbindelse gøre opmærksom på en tredje modsætning, en modsætning mellem tekstens rolle i de primære handlingsssammenhænge den indgår i, og den forståelse som den lancerer/fører frem.

Hvad er teksten som handling? Et krav om indgreb over for lønmodtagerne til fordel for kapitalen, støttet af en advarsel.

Denne funktion kommer frem i hvad jeg vil kalde det sidste afsnit, startende l. 138 og artiklen ud. - Det adskiller sig

på flere måder fra det foregående. - Det foregående var stort set en redegørelse for en mekanik, for selvkørende processer (typisk f.eks. "Til gengæld må det nu anses for givet, at der falder ro omkring kronekursen, således at den i efteråret flygtede kapital atter vil strømme tilbage til den danske valutakasse" 51-57). Men nu indføres der agerende, viljer, valg og tvivl. Det sidste afsnits 4 sætningsblokke - 138-143, 143-147, 148-156 og 157-161) - bestående af 5 helsætninger, er fire forskellige varianter over stort set det samme tema: reallønsfald som den afgørende betingelse for at devalueringen bliver en succes. Tre af sætningsblokkene er egentlige konditionalforbindelser (hvis-så). Forholdet er udtrykt som en endnu ikke realiseret mulighed: devalueringen vil blive en succes, hvis lønnen kan holdes nede/ikke stiger. I én af sætningsblokkene er forholdet udtrykt som kausalforbindelse, dvs. som realiseret mulighed - kendsgerning: (alt tyder på at) devalueringen bliver en succes, da en væsentlig betingelse for at lønnen kan holdes nede, er til stede.

Mærkeligt nok står kausalforbindelsen som den tredje af de fire sætningsblokke (sætning 3 og 4). Afsnittet slutter med en konditionalforbindelse som er næsten identisk med den konditionalforbindelse der indleder afsnittet, dog med omvendt rækkefølge af betingelse og konsekvens. Det er altså ikke den realiserede, men den endnu ikke realiserede mulighed der fokuseres på. Og det der dermed rykkes i centrum, er muligheden af at det stadig kan gå galt.

Konditionalforbindelsen er typisk for sproghandlinger som forsikring, advarsel og trussel. I vores tilfælde er der tale om en advarsel.

For at en konditionalforbindelse skal kunne fungere som advarsel, skal specielt tre krav være opfyldt:

- betingelsen skal kunne opfattes som en opfordring til handling (/undladelse af handling);

- den advarede må kunne vælge om han vil, og han må principielt være istand til at udføre handlingen (/realisere betingelsen);
- hvis betingelsen ikke realiseres, vil det få negative konsekvenser for den advarede.

Alle tre krav er opfyldt i vores tekst - men karakteristisk nok på en meget svævende måde.

Negative konsekvenser. Selv om der ikke nævnt noget om negative konsekvenser i fald betingelsen ikke realiseres, er det 3. krav opfyldt. "Hvis du forhindrer løninflationen, bliver devalueringen en succes" er en forsikring. "Kun hvis du forhindrer løninflationen, bliver devalueringen en succes" er derimod en trussel. For kun-hvis-sætningen betyder - i modsætning til hvis-sætningen - "hvis du ikke forhindrer løninflationen, bliver devalueringen ingen succes". Vores teksts formulering er netop "kun hvis", endda med fremhævet "kun", og tilsvarende "helt afgørende for om". Selv om der i teksten altså kun nævnes succes, trues der i virkeligheden med fallit.

At kunne vælge. Også det 2. krav er opfyldt. Det er ikke sikkert "om regering og Folketinget nu kan forhindre en opblussen af løn-inflationen", men det forudsættes i formuleringen at de kan ville forhindre/kan vælge at ville forhindre den. Og der angives umiddelbart derefter også måden: Ved "suspension af dyrtidsordningen og indgreb i det bevægelige lønsystem". Kan de da det? Det kan de, for "LO og den øvrige fagbevægelse har givet grønt lys et langt stykke ad vejen". I lyset af disse oplysninger begynder spørgsmålet "om regering og Folketinget kan forhindre en opblussen", at changere. Det synes ikke længere at være et spørgsmål om at kunne, men om at ville - det bliver jo højt og tydeligt sagt i teksten at betingelserne for at kunne er tilstede: "alt tyder imidlertid ... på ... en succes-fuld devaluering" (148-150). Hvad venter regering og Folketing på? De har da muligheden.

Vil de ikke?

Så gør da noget. Og endelig er også det første krav opfyldt. De første to sætninger kan læses som rent teoretiske konstateringer af et konditionalforhold: der er kun tale om en succes hvis løn-stigninger kan forhindres. I tredje og fjerde sætning får vi så at vide at der er en helt reel mulighed for at forhindre en "opblussen af løn-inflationen". Men i femte sætning gentages så konditionalforholdet i formuleringer der svarer til dem i afsnittets første sætning. - Vi sidder altså nu inde med en viden om den nødvendige og tilstrækkelige betingelse, og ved at den vil kunne realiseres uden større vanskeligheder. Gentaget er konditionalforholdet derfor andet end en ren teoretisk konstatering. Der svinger nu følelser og appel med - ikke mindst udtrykt i "blot" (157), en væsentlig tilføjelse i forhold til den første udformning af konditionalforholdet. "Blot" - så lidt og dog så vigtigt. Spændingen mellem forhåbning og tvivl kulminerer i en indirekte opfordring til dog at gøre det nødvendige.

Spørgsmålet er så hvem denne advarsel er rettet til. Der er i teksten tematiseret to grupper som de agerende: regering og Folketinget, og LO og den øvrige fagbevægelse. Regeringens og Folketingets handlemuligheder er i nogen grad bestemt af fagforeningernes handlinger og holdninger. De kan jo ifølge teksten f.eks. give eller lade være med at give grønt lys og kan derved - om ikke andet så dog - besværliggøre eller lette handlinger for regering og Folketing. - Dette lag af agerende, det institutionaliserede, tematiseres altså i teksten som handlingslaget. Det er af dette lag eventuelle justeringer vil kunne foretages, det er her ansvaret ligger og det er derfor også det, advarslen rettes til. - Der er imidlertid også et andet lag af agerende i dette sidste afsnit af teksten som ikke åbent tematiseres. Dette lag tematiseres overvejende som proceslag: der er tale om en "opblussen af løn-inflationen" (141) og en "acceleration opad" (158) i den. Men sporadisk tematiseres det også som handlingslag. Der er således tale

om at reallønsnedgangen (resultat af en beslutning i det institutionelle lag) skal kunne "få lov" (144) til at slå "uantastet" (145) igennem. Der antydes her agerende som kan "give lov" eller "antaste". Og i den sidste sætning erstattes "regering og Folketinget" fra første sætning med "man": "Kan man blot forhindre ..." (157)

Advarslen må derfor også være rettet til den enkelte lønmodtager, men er netop i denne retning kraftigt sløret. Lønmodtageren skal på den ene side identificere sig som lønmodtager og vide sig advaret som den der faktisk sidder inde med en magt og en mulighed til at handle. Men lønmodtageren skal den på anden side ikke ligefrem gøres opmærksom på det men snarere føle sig som medlem af en typisk, dansk familie, som et af de små hjul i den store samfundsmekanik, som nogen der er underkastet de økonomiske processer og dermed snarere som en der er med til at appellere til de beslutningstagende om en fornuftig styring af dem, om nødvendigt ved indgreb over for lønningerne.

"Vi" står altså i en underlig modsætningsfyldt dobbeltposition: som (med-)advarende og som advarede.

Dobbeltheden illustrerer tydeligt at teksten ikke kan blive hængende i den legitimerende pluralistiske ideologi hvor den - på vores alles vegne - advarer mod en ufornuftig håndtering af de økonomiske processer og til yderligere politiske indgreb over for lønningerne. Den er nødt til også at tematisere polaritetens realitet for at kunne fungere i de materielle handlingssammenhænge som den i sidste ende nødvendigvis fungerer i, er delhandling i. Den er nødt til at bekende kulør, når den bliver praktisk-konkret, når der skal advares. Indtil da kan der gøres store numre ud af modsætningen mellem eksport- og importerhvervene og kan den typiske, danske familie med sin realløn nærmest forputtes mellem eksport-, import- og hjemmemarkedsvirksomheder, landbrug og hvad der ellers måtte findes af berørte grupper. Men når teksten for

alvor bliver til handling - til opfordring, advarsel, trussel - må sagens rette sammenhæng kunne identificeres - sådan som Berlingske vil have den identificeret.

Der er altså tale om en modsætning mellem den beskrivelse af virkeligheden teksten giver og den handling som den repræsenterer. Den ideologi teksten præsenterer (pluralisme) står i modsætning til den som den som handling er orienteret ved (polaritet).

Det er denne modsætning det gør teksten til en legitimerende tekst: den handling som teksten rent faktisk er, de handlingssammenhænge den indgår i, bliver fremstillet i et bestemt ideologisk lys som slører hensigten.

Opsamling og afslutning.

Det jeg nok har prøvet er, at forstå en tekst i sin dynamik, som et stykke arbejde. Det er noget andet end jeg plejer at gøre. Jeg plejer at se på og analysere tekster som resultat af et arbejde, som realisation af nogle principper, som en formgivet, struktureret helhed. Og det jeg plejer at ville analysere mig frem til, er strukturen, pointen.

I det øjeblik jeg betragter teksten som spor af eller vidnesbyrd om et arbejde - strukturerings-, formgivnings-, forståelses-, påvirkningsarbejde - forskyder jeg fokus lidt. Så holder jeg ganske vist stadig fast ved ideen om teksten som en formgivet, struktureret helhed. Denne helhed er imidlertid snarere et mål for nogle bestræbelser der bliver udfoldet i teksten, men som kun delvis bliver realiseret. Det der så bliver det centrale, er hvordan teksten slipper afsted med at forarbejde sit råstof.

I denne forbindelse er det vigitgt at pointere kraftigt at tekstens/tekstarbejdets råstof ikke er virkeligheden, men forståelser af virkeligheden som er blevet til i andres for-

ståelses- og tekstarbejde. Derfor er teksten som stortegn ikke - som man måske ud fra sin strengt strukturalistiske opdragelse i Saussures og Hjelmslevs ånd kunne forledes til at tro - en bevidsthedsmæssig strukturering af en kaotisk realitet. Den er derimod en speciel genstrukturering, omstrukturering eller nystrukturering af anderledes, men godt nok strukturerede bevidsthedsindhold. Og disse bevidsthedsindhold vil - med spor af deres strukturering, men ganske vist mere eller mindre filtreret: lige fra grotesk forvrænget eller beskåret til loyalt refereret, men omtolket - optræde i teksten.

Og dermed er de punkter fikseret som teksten som bevægelse forløber imellem. De ligger om man vil, uden for teksten, men spejles gennem tekstarbejdet ind i den og optræder her som de modsætninger tekstarbejdet både etablerer og søger at overvinde. Det der tematiseres (som det er og det vil jo altså sige: som det skal være), tematiseres samtidigt i større eller mindre grad som det det ikke er (men f.eks. kun ser ud til at være). Teksten er derfor - også eksplicit - altid både positiv og negativ- sådan er det - og ikke sådan.

Motoren bag denne dynamik - tekstens bevægelse, er intention. Teksten skal noget. Nogen vil noget med teksten. Og da intentionen altid er overskridende, må tekstens bevægelse principielt forstås som en overskridelse - hvad jo sådan set er det samme som en bearbejdning.

Hvorfor anlægge det synspunkt? Hvorfor tekst som arbejde? - Fordi man udfra dette synspunkt kan forklare nogle fænomener som man ellers ikke kan forklare. Det denne teori fanger, er tekstens modsigelser. De er jo - som man har bemærket - fra at være tegn på dårlige tekster (brud, inkonsekvenser og lignende), nærmest blevet til uundgåeligheder, betinget af tekstens karakter af overskridelse af givne bevidsthedsindhold.

Og hvorfor fange modsigelser? Fordi de sætter os på sporet af et af de væsentligste spørgsmål en læser har til en tekst: hvad vil teksten mig? Hvad er meningen? Hvad skal teksten få mig til at forstå som hvad?

Jeg har i min analyse set på modsigelser i teksten - eller modsætninger som jeg også har kaldt dem undervejs - i forskellige forbindelser. - Jeg har set på hvordan emnet, tekstens genstand bliver forstået. I denne forbindelse har jeg navnlig koncentreret mig om billederne. De rykker en smilende Schlüter i begivenhedernes centrum, afpersonificerer økonoministeren Ivar Nørgaard, pointerer Socialdemokratiets splidagtighed med sig selv og latterliggør Gert Petersen og Knud Heinesen. Det hele i en sådan set korrekt reference til et forståelsesmønster som lader den socialdemokratiske regering (repræsenteret ved Ivar Nørgaard) meddele Folketinget (repræsenteret ved Gert Petersen, Poul Schlüter og Knud Heinesen) sin beslutning, og i en reference til en modstand mod devalueringen. - Jeg har tolket dette forhold som en forskydning af tyngdepunktet fra regering til Folketing og derigennem til fornuftens sejr.

Jeg har videre set på en bestemt detaille i tekstens fremstilling af sit emne: strukturering af persongalleriet. Der kan konstateres en modsætning mellem en pluralistisk og en polar struktur i fremstillingen af den. Den pluralistiske skal gælde, men den polare må nødvendigvis også tematiseres - selv om den ifølge teksten ikke gælder. Den skal tematiseres forsåvidt som teksten er og lægger op til handling og der ikke kan handles ud fra en rent ideologisk bestemt opfattelse af situationen, men kun ud fra en mere elementær, "virkelighedsnær" forståelse. Handlingen indgår jo i et helt klart modsætningsforhold mellem kapital og arbejde, fra Berlingskes side set ud fra kapitalens perspektiv. Derfor må det i sidste ende også i artiklen på en eller anden måde gøres klart at her gælder det enten kapital (erhvervslivet) eller arbejde (løn) og ikke alle mulige andre mærkværdigheder også. For

ellers kan handlingsanvisningen ikke tilspidses til en indtrængende opfordring til politikerne om yderligere indgreb i lønningerne og en advarsel til lønmodtagerne om ikke at modsætte sig sådanne indgreb. Men samtidigt må dette ikke blive til forståelsen, hvis ikke Berlingske vil drive socialistisk propaganda.

Teksten må derfor opretholde en hårfin balance mellem forståelserne således at den polare altid er dækket af den pluralistiske forståelse.

Denne form for meningsproduktion kan også kaldes en ideologisering eller - i dette specielle tilfælde - en legitimering af statslige indgreb over for de berørte, lønmodtagerne.

Til sidst vil jeg gøre opmærksom på at dette at sætte tekstens dynamik, bevægelse, selve meningsproduktionsprocessen i centrum for sin tekstforståelse i høj grad er inspireret af psykoanalytisk funderet tekstanalyse. Psykoanalytisk tænkning selv forstår og interesserer sig for tekster navnlig under produktions- eller arbejdsaspektet - selv det at drømme er at arbejde, en formålstjenlig produktion af meningssammenhænge. Og centrale begreber som fortrængning, forskydning, identifikation og lignende, dækker jo netop over bevidsthedsmæssige arbejdsprocesser, produktion af meningssammenhænge, og det der bliver interessant, er netop den i "teksten" indbyggede modsætning mellem det der siges og det der egentlig siges eller "ikke" siges.- Psykoanalytisk inspireret er også tanken om at meningsproduktionens råmateriale ikke er virkeligheden, men andre forståelser - jvf. tanken om et diskursregister f.eks. hos Rosenbaum/Sonne som knyttes sammen med psykoanalysens forestilling om et over-jeg.

Og endelig har jeg søgt og fundet inspiration i marxistisk funderet sprogteori som f.eks. præsenteret af A.A. Leont'ev. Også her fokuseres meget på selve den sproglige produktions-

proces som en speciel form for virksomhed/arbejde som altid er indlejret, fungerer i og i sidste ende er bestemt af mere omfattende, materielle former for virksomhed, handling, arbejde. Det kan måske kobles med iagttagelsen i min analyse, at der skal aktiveres mere elementære, konkrete forståelsesrammer når teksten mere direkte bliver til handlingsanvisning. Her hvor bevidsthed skal kobles tilbage til materiel handling, bliver rent legitimerende ideologi utilstrækkelig. Den er for skæv til at kunne identificere handlingens situation og dens komponenter tilstrækkeligt entydigt. I det hele taget ser det ud til at der i denne forbindelse kan være tale om et hierarki af forståelser som skal være repræsenteret i en tekst for at sikre dens generelle forståelighed. Dvs. at f.eks. abstrakte sammenhængsforståelser i en tekst må i samme tekst have en rekursbasis i mere konkrete forståelser, og ideologiserende sammenhængsforståelser må have en rekursbasis i mere realistiske, sande forståelser - trin ned til de endnu mere konkret og realistiske handlingssammenhænge som dem der i sidste end strukturerer produktion af mening.

Men det må vi snakke om en anden gang.

Jeg henviste til:

A.A. Leont'ev — Psycholinquistische Einheiten und die Erzeugung sprachlicher Äusserungen. Akademie-Verlag. Berlin 1975.

Bent Rosenbaum og Harly Sonne — "Det er et bånd der taler". Gyldendals Sprogbibliotek. København 1979.

ROLIG-papirer

1974

* 1. Utz Maas, Sprachtheorie.
* 2. Per Aage Brandt, Om sprogets samfundsmæssighed.
* 3. Lis Glebe-Møller, Ansatser til et opgør med den behavioristiske sprogundervisning.

1975

* 4. Peter Harms Larsen, Papirer til 'Samtalens grammatik'.
* 5. Lis Glebe-Møller, Hvilken slags fransk skal der undervises i i vore skoler?
Henning Silberbrandt, Fremmedsprogsindlæring og fagstruktur.

1976

* 6. Frans Gregersen m.fl., Revideret udgave af introduktionen og kapitelindledningerne til antologien 'Klassesprog'.
* 7. Ulf Teleman, How to be concrete in linguistics.

1977

* 8. Ulf Teleman, (1) On causal conjunction in Swedish, (2) Språk och socialisation. Reflexioner över reflexioner, (3) Grammatikens tillstånd och behov.
* 9. Hartmut Haberland, Review of Bente Maegaard et al., Matematik og lingvistik.
* 10. Andrew Tolson, Approaches to language in cultural studies.
Ulrich Ammon, Probleme soziolinguistischer Theoriebildung am Beispiel von Dialekt und Einheitssprache.

1978

* 11. Ulf Teleman, Språkriktighet i och utanför skolan.
* 12. Norbert Dittmar, Hartmut Haberland, Tove Skutnabb-Kangas and Ulf Teleman (eds.), Papers from the first Scandinavian-German symposium on the language of immigrant workers and their children. Roskilde 19-23 March 1978
* 13. Peter Harms Larsen, Tekst og tale - analyser og problemer.
* 14. Niels Haastrup og Ulf Teleman, Svensk, dansk eller skandinavisk? En interviewundersøgelse af svenske læreres sproglige situation på et dansk universitet.
15. Karen Risager (red.), Fremmedsprogsundervisning på RUC.

1979

16. Karen Risager og Niels Haastrup (red.), Om anvendelse af sprogvidenskabelig viden i erhvervsfunktioner udenfor skolesystemet. Rapport fra den 4. konference i nydansk grammatik og sprogbeskrivelse.
* 17. Hartmut Haberland and Tove Skutnabb-Kangas, Political determinants of pragmatic and sociolinguistic choices.

1980

* 18. Hverdagsskrift i anledning af ROLIGs femårsjubilæum.
* 19. Elisabeth Bense, Linguistische Theorie und Sprachunterricht.
Hartmut Haberland, Status und Legitimation von Theorien der Sprachvariation.
20. Jørgen U. Sand og Søren Kolstrup, 'Il fait rien? Je crois pas que je le dirais.'
* 21. Tove Skutnabb-Kangas, (1) Guest worker or immigrant - different ways of reproducing an underclass. (2) Violence as method and outcome in the non-education of minority children.

1981

22. Karen Sonne Jakobsen, (1) Gruppeorganiseret og selvstyret fremmedsprogstilegnelse. Et undervisningseksperiment på RUC, (2) Skolesprogene. Om fremmedsprogenes status og funktion i gymnasiet.
* 23. Ulf Teleman, Talet och skriften.
* 24. Arne Thing Mortensen, Jørgen U. Sand og Ulf Teleman, Om at læse fremmedsprogede tekster på 1. del af universitetsstudierne. 15 beskrevne og kommenterede forsøg.
* 25. Niels Haastrup, Ferie i udlandet & Færdighed i fremmedsprog. Rapportering om bearbejdelse af to statistiske undersøgelser.
* 26. Karen Risager og Ulf Teleman (red.), Kønsspecifik sprogbrug - hvad er det?

1983

* 27. Niels Haastrup, Tre debatoplæg om sprogpolitik og sprogundervisning i Danmark.
* 28. Robert Phillipson and Tove Skutnabb-Kangas, Cultilingualism - Papers in cultural and communicative (in)competence.
29. Knud Anker Jensen, Kontrastiv hverdag. Et alternativt "Landeskunde"-seminar
Niels Haastrup, Fremmedsprog i det sprogsociologiske billede i Danmark - nogle pointer fra turistsektoren.

1984

30. Jochen Rehbein, Reparative Handlungsmuster und ihre Verwendung im Fremdsprachenunterricht.
31. Hartmut Haberland og Jacob L. Mey, Godt Peer Gynt er halve verket.
Hartmut Haberland, A Field Manual for Readers of "The Problem of Meaning in Primitive Languages" by Bronislaw Malinowski.
Niels Haastrup, Uddrag fra Fauerbyes papirer samt bilag.
32. Annette Bennicke, "Dieu a créé la femelle, l'homme a fait la femme." En rekognoscering i dansk og udenlandsk kønssprogsforskning.
33. Lars Heltoft og Uwe Geist, Relevans og intention. To analyser af en massemedietekst om økonomisk politik.

* udsolgt/out of print